

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ**

кафедра суспільних дисциплін

ГУМЕНЮК БОГДАН ОЛЕГОВИЧ

**ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОМУ
КОЛЕКТИВІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

**Науковий керівник:
ДОЦ. ЯКУБОВСЬКА С.С.
Роботу допущено до захисту:**

Рівне-2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Начально-науковий інститут економіки та менеджменту

Ступінь вищої освіти - Магістр

Спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. зав.

Кафедри

_____ Сокаль В.А.

« _____ » _____

_____ 2025 р.

З А В Д А Н Н Я ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гуменюку Богдану Олеговичу

Тема проекту (роботи) **ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Керівник проекту (роботи) к.п.н., доцент Якубовська С.С.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом С№

2. Термін подання студентом проекту (роботи) 11.11.2025-10.12.2025 р.

3. Вихідні дані до проекту (роботи) робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до першого, другого та третього розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 85 сторінки, з них обсяг основного тексту 79 сторінок, список використаних джерел нараховує 91 позицію.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити):

- проаналізувати науково-теоретичні підходи до розуміння сутності поняття «світоглядні орієнтації» та особливостей їх формування у молоді.
- визначити соціально-психологічні особливості студентського колективу як середовища формування світогляду.
- проаналізувати вплив воєнних умов на процес трансформації світоглядних орієнтацій студентської молоді.
- визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування світоглядних орієнтацій студентів у період війни.
- розробити та апробувати програму педагогічної підтримки формування світоглядних орієнтацій студентів у закладі вищої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
вступ	Якубовська С.С., доцент	08.10.2025	22.10.2025
1 розділ	Якубовська С.С., доцент	08.10.2025	22.10.2025
2 розділ	Якубовська С.С., доцент	13.10.2025	23.10.2025
3 розділ	Якубовська С.С., доцент	24.10.2025	24.11.2025
висновки	Якубовська С.С., доцент	25.11.2025	01.12.2025
додатки	Якубовська С.С., доцент	06.10.2025	22.10.2025

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назви етапів проекту (роботи)	Термін виконання	Примітка
1	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження.	22.10.2025 р.	виконано
2	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи.	22.10.2025 р.	виконано
3	Узгодження з керівником	23.10.2025 р.	виконано
4	Написання основної частини.	24.10.2025 р.	виконано
5	Перше читання керівника	30.10.2025 р.	виконано
6	Написання вступу, висновків. Уточнення плану дипломної роботи	30.10.2025 р.	виконано
7	Оформлення роботи.		виконано

	Подання керівникові	10.11.2025 р.	
8	Захист роботи	10.12.2025 р.	виконано

7. Дата видачі завдання «08» жовтня 2025 р.

Студент _____ Гуменюк Б.О.
(підпис)

Керівник проекту (роботи) _____ Якубовська С.С.
(підпис)

Звіт подібності

Метадані

Назва організації

*National University of Water and
Environmental Engineering*

підрозділ

*National University of Water and
Environmental Engineering*

Заголовок

Магістерська робота Гуменюк Б.О..docx

Автор

*Гуменюк Богдан
Олегович*

Науковий керівник / Експерт

Гуменюк Богдан Олегович

Кількість слів

11044

Кількість символів

92760

Дата звіту

**12/19/
2025**

Дата редагування

ІД документа

332910127

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

0.85%

0.85%

КП 1

11044

Кількість слів

3.20%

3.20%

КЦ

92760

Кількість символів

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ	11
1.1. Поняття та сутність світоглядних орієнтацій особистості.....	11
1.2. Структура, функції та фактори формування світогляду молоді.....	18
1.3. Соціально-психологічні особливості студентського колективу як середовища формування світоглядних орієнтацій.....	24
1.4. Аналіз сучасних наукових підходів до формування світогляду в умовах соціальних трансформацій.....	28
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ	31
2.1. Вплив воєнного стану на систему цінностей і світогляд молодого покоління	31
2.2. Роль освітнього середовища у підтримці стійкості та національної ідентичності студентів	37
2.3. Соціально-психологічні механізми адаптації студентів у кризових умовах	40
2.4. Емпіричне дослідження особливостей світоглядних орієнтацій студентської молоді під час війни.....	44
2.5. Взаємозв'язок стилю сімейного виховання та життєвих перспектив студентів	48
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ЖИТТЄВІ ПЕРСПЕКТИВИ МОЛОДІ .	53
3.1. Принципи та підходи до формування світогляду студентів у кризовий період.....	53

3.2. Форми і методи роботи викладачів та кураторів студентських груп	61
3.3. Розробка та апробація програми формування світоглядних орієнтацій ...	70
3.4. Оцінка ефективності впроваджених педагогічних заходів	75
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціальними, політичними, культурними та духовними трансформаціями, спричиненими насамперед війною Росії проти України. Війна стала потужним чинником переосмислення цінностей, світоглядних орієнтацій, моральних та громадянських позицій як окремої особистості, так і суспільства в цілому. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває проблема формування цілісного, гуманістично орієнтованого, національно свідомого світогляду молодого покоління, зокрема студентської молоді як інтелектуального та духовного потенціалу нації.

Студентство — це соціальна група, яка визначає майбутнє держави, її науковий, культурний та економічний розвиток. Саме у студентському віці відбувається становлення системи цінностей, життєвих смислів, моральних переконань, формування громадянської позиції та соціальної відповідальності. У кризових умовах війни ці процеси зазнають значного впливу — змінюється сприйняття життя, зростає потреба в осмисленні власного місця у світі, у визначенні нових життєвих орієнтирів, формуванні внутрішньої стійкості та духовної зрілості.

Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю оновлення педагогічних підходів до виховної роботи у закладах вищої освіти. Викладачі, куратори, психологи мають не лише забезпечувати освітній процес, а й створювати умови для розвитку світоглядної культури студентів, сприяти формуванню у них національної ідентичності, патріотизму, гуманізму, толерантності та готовності до активної участі у відбудові країни. Таким чином, проблема формування світоглядних орієнтацій у студентському колективі в умовах війни є надзвичайно важливою як у теоретичному, так і в практичному вимірах.

Об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження

Об'єкт дослідження – процес формування світоглядних орієнтацій у студентському колективі.

Предмет дослідження – педагогічні умови, визначальні чинники, організаційні форми та дидактичні методи, спрямовані на становлення й розвиток формування світоглядних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування світоглядних орієнтацій у студентському колективі в умовах війни.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати науково-теоретичні підходи до розуміння сутності поняття «світоглядні орієнтації» та особливостей їх формування у молоді.
- Визначити соціально-психологічні особливості студентського колективу як середовища формування світогляду.
- Проаналізувати вплив воєнних умов на процес трансформації світоглядних орієнтацій студентської молоді.
- Визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування світоглядних орієнтацій студентів у період війни.
- Розробити та апробувати програму педагогічної підтримки формування світоглядних орієнтацій студентів у закладі вищої освіти.

Наукова новизна дослідження

У результаті проведеного дослідження:

- уточнено сутність поняття *«світоглядні орієнтації студентської молоді»* у контексті сучасних соціокультурних і воєнних викликів;
- виявлено особливості трансформації світоглядних орієнтацій студентів під впливом воєнних подій;
- теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування світоглядних орієнтацій у студентському колективі в умовах війни;
- розроблено й апробовано програму педагогічного супроводу формування світоглядних орієнтацій у студентів.

Теоретичне і практичне значення роботи

Теоретичне значення полягає в розширенні наукових уявлень про процес формування світоглядних орієнтацій особистості в кризових соціальних умовах, у конкретизації змісту, структури та механізмів цього процесу у студентському середовищі. Результати дослідження доповнюють теорію виховання, соціальної педагогіки та психології розвитку особистості.

Практичне значення полягає в тому, що розроблені рекомендації, форми й методи роботи можуть бути використані у діяльності викладачів, кураторів, практичних психологів і вихователів закладів вищої освіти. Запропонована програма педагогічного супроводу може бути впроваджена в освітній процес для підвищення рівня духовно-морального, патріотичного та громадянського розвитку студентів.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань використовувалися такі методи:

теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури з проблеми дослідження;

емпіричні – спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ю, бесіди, аналіз документів і продуктів діяльності студентів;

педагогічний експеримент – констатувальний, формувальний та контрольний етапи;

методи математичної статистики – для кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

Структура роботи

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить ____ сторінок. Список використаних джерел налічує ____ найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

1.1. Поняття та сутність світоглядних орієнтацій особистості

Проблема формування світоглядних орієнтацій особистості належить до фундаментальних у філософії, психології та педагогіці, оскільки вона пов'язана з осмисленням сутності людського буття, духовності, моральності та свідомого ставлення людини до світу й самої себе. Упродовж історії розвитку людської думки питання світогляду було одним із центральних — воно визначало напрям філософських систем, соціальних і культурних концепцій, а також психологічних теорій розвитку особистості.

У найзагальнішому розумінні **світогляд** є цілісною системою уявлень, поглядів, переконань та цінностей, через яку людина сприймає й осмислює навколишню дійсність. Як зазначав І. Кант, світогляд — це спосіб “самовизначення розумної істоти у світі” (Кант, 1999). Тобто, він відображає не лише знання про світ, а й ставлення до нього, внутрішні орієнтири людини, що визначають її вибір, дії та життєву позицію.

Філософські системи Нового часу (Гегель, Фейєрбах, Шопенгауер) трактували світогляд як результат пізнавальної діяльності та духовного розвитку особистості. Гегель (1974) розглядав його як «усвідомлення духом самого себе», як форму духовного саморозвитку, у якій знання, мораль і воля поєднуються в єдину цілісність. Цю думку пізніше розвивали представники екзистенціальної філософії — М. Бердяєв, К. Ясперс, В. Франкл, які підкреслювали, що світогляд не може бути зведений лише до системи знань, оскільки він має глибоко особистісний, екзистенційний характер.

На думку В. Франкла (1990), світогляд є способом надання сенсу життю; він ґрунтується на цінностях, через які людина визначає “навіщо” і “для чого” вона живе. Тому світогляд тісно пов'язаний зі смисловою сферою особистості, її здатністю до самопізнання та самореалізації. Франкл вважав, що сенс життя є не просто індивідуальним вибором, а внутрішньою необхідністю людського

існування, і саме через формування системи світоглядних орієнтацій людина досягає духовної зрілості.

У психологічній науці поняття світогляду почало активно розроблятися в контексті дослідження **самосвідомості** та **ціннісно-сислової сфери особистості**. С. Л. Рубінштейн (1976) зазначав, що світогляд — це “вищий рівень самосвідомості, у якому знання і переживання людини про світ і себе зливаються в єдність”. У цьому контексті світогляд виступає не як абстрактна система знань, а як **внутрішня позиція особистості**, її спосіб розуміння світу та самого себе, що зумовлює поведінку, вибір, емоційне реагування.

Подібної думки дотримувався О. М. Леонтьєв (2005), який визначав світогляд як **особливу форму особистісного смислу**, що забезпечує єдність когнітивного, емоційного та мотиваційного компонентів людської свідомості. За його підходом, світогляд не є чимось зовнішнім по відношенню до людини, а формується у процесі діяльності та спілкування, в реальних життєвих ситуаціях, де особистість постійно зіставляє власні уявлення з дійсністю, перевіряє їх на практиці.

У педагогічній та гуманістичній психології (Маслоу, Роджерс, Бех, Сухомлинський) світогляд розглядається як **ядро духовного світу людини**, що визначає її моральну й соціальну зрілість. А. Маслоу (1968) підкреслював, що система цінностей є основою особистісної мотивації, а отже, і світогляду. Людина, яка досягає самоактуалізації, не просто знає, а розуміє світ у його цілісності, приймає його й визначає своє місце у ньому.

Український педагог і психолог І. Д. Бех (2003) у своїй концепції “особистісно зорієнтованого виховання” підкреслює, що формування світогляду — це не механічне засвоєння знань чи норм, а процес розвитку **духовно-моральної свідомості**, у якій поєднуються раціональні й емоційні аспекти. Бех трактує світоглядні орієнтації як основу **життєвої позиції особистості**, яка визначає її здатність робити моральний вибір і нести відповідальність за власні вчинки.

Таким чином, у сучасній психологічній науці світогляд розуміють як інтегративну характеристику свідомості особистості, що відображає єдність знань, переконань, цінностей, ідеалів і життєвих смислів. Його основною функцією є смислотворення — здатність людини структурувати власний життєвий досвід, надавати йому внутрішню узгодженість і спрямованість.

Особливе місце у структурі світогляду займають світоглядні орієнтації, які виступають механізмом реалізації світоглядних переконань у свідомості та поведінці. Саме вони визначають, які цінності людина вважає головними, які смисли надає своїм діям, як інтерпретує соціальні події та взаємини. Світоглядні орієнтації є, таким чином, практичним виміром світогляду, його “дієвим аспектом” (Леонт'єв, 2005).

Світоглядні орієнтації є складовою частиною світогляду, що забезпечує його функціонування у практичній площині життя людини. Вони визначають не лише характер ставлення особистості до світу, а й способи реалізації цього ставлення у поведінці, діяльності, комунікації. На думку Б. Г. Ананьєва (1980), орієнтації виступають “мостом між свідомістю і поведінкою”, адже саме вони опосередковують перехід знань і переконань у конкретні дії.

Світоглядні орієнтації можна визначити як інтегровану систему внутрішніх установок, цінностей, переконань і смислових структур, які визначають життєву позицію людини, її моральні принципи, цілі та способи взаємодії зі світом (Бех, 2003; Леонт'єв, 2005). Вони формуються поступово — від елементарних настанов і ціннісних уподобань до цілісної системи життєвих смислів, у якій людина осмислює власне існування.

Психологи зазначають, що структура світоглядних орієнтацій є багаторівневою і включає кілька взаємопов'язаних компонентів:

Когнітивний (пізнавальний) компонент охоплює систему знань, уявлень і переконань, що відображають картину світу в свідомості людини. Він є основою раціонального осмислення дійсності. За В. І. Вернадським (1988), пізнання світу є початковим етапом становлення світогляду, адже саме через знання людина набуває здатності до свідомого вибору життєвої позиції. Проте

когнітивний компонент не може існувати ізольовано — він набуває життєвої сили лише тоді, коли пов'язаний із ціннісно-смысловим виміром.

Ціннісно-смысловий компонент визначає те, **що є для людини важливим**, на які ідеали вона орієнтується, які сенси вкладає у власну діяльність. Він формує моральне ядро особистості. За І. Бехом (2003), саме цей компонент є центральним у структурі світоглядних орієнтацій, оскільки він виражає духовну спрямованість людини, її прагнення до істини, добра, краси. Цінності виконують регулятивну функцію — вони виступають “внутрішніми орієнтирами”, що допомагають людині робити вибір у складних життєвих ситуаціях.

Емоційно-вольовий компонент відображає глибину внутрішньої переконаності людини, її готовність діяти відповідно до власних поглядів. Як зазначав С. Рубінштейн (1976), справжній світогляд не обмежується знанням або декларацією — він стає реальністю лише тоді, коли проходить через емоційне переживання і втілюється у вольових актах. Саме тому емоційно-вольовий компонент забезпечує сталість і стабільність світоглядних орієнтацій.

Поведінковий (діяльнісний) компонент виражається у конкретних формах соціальної активності, у способах спілкування, професійній діяльності, громадянській позиції. За Л. І. Божович (1968), поведінка є “зовнішнім проявом внутрішніх переконань”, тому лише через діяльність можна оцінити, наскільки світогляд особистості справді сформований і внутрішньо прийнятий.

Таким чином, світоглядні орієнтації мають **цілісну структуру**, що поєднує знання, цінності, емоції, волю та поведінку. Вони не існують у вигляді статичних утворень — це динамічна система, що розвивається разом з особистістю, збагачується новим досвідом і трансформується під впливом соціальних обставин, освіти, культури, комунікації.

У психологічному сенсі світоглядні орієнтації виконують низку **ключових функцій**, які забезпечують цілісність особистості:

Смыслотворча функція. Вона полягає у здатності людини надавати смисл своєму життю, діяльності, міжособистісним відносинам. За В. Франклом (1990), смыслотворення є основним проявом людської свободи, а формування

стійких світоглядних орієнтацій допомагає людині не лише виживати у складних умовах, а й розвиватися духовно.

Ціннісно-регулятивна функція. Світоглядні орієнтації визначають критерії добра і зла, справедливості, гідності, які стають моральними орієнтирами поведінки. Вони формують “внутрішній закон”, про який писав І. Кант, — моральний імператив, що керує вибором і відповідальністю людини.

Мотиваційна функція. Через систему світоглядних орієнтацій особистість визначає цілі діяльності та життєві пріоритети. За А. Маслоу (1968), вищі цінності — істина, добро, краса, любов, справедливість — стають джерелом внутрішньої мотивації, спрямованої на самореалізацію.

Інтегративна функція. Світоглядні орієнтації об’єднують різні аспекти свідомості — знання, емоції, волю, переконання — в єдину систему, що забезпечує внутрішню цілісність особистості. За О. Леонтєвим (2005), саме світогляд є “смісловою матрицею”, яка зв’язує всі компоненти свідомості в єдиний духовний простір.

Орієнтаційно-прогностична функція. Вона полягає у здатності особистості прогнозувати наслідки своїх дій і виборів, орієнтуватися у соціальному просторі. Ця функція особливо важлива у період становлення молоді людини, коли відбувається пошук власного життєвого шляху.

З точки зору психології розвитку, формування світоглядних орієнтацій є результатом поступового переходу від зовнішньо засвоєних норм і цінностей до **внутрішньо прийнятих переконань**. В. Виготський (1984) наголошував, що цей процес має соціальне походження: спочатку норми та ідеали існують у міжособистісній взаємодії, а потім інтеріоризуються — стають внутрішнім надбанням особистості. У студентському віці цей процес досягає особливої інтенсивності, адже саме в цей період відбувається переоцінка життєвих цінностей, пошук сенсу, формування автономності мислення.

У гуманістичній традиції (К. Роджерс, А. Маслоу, Е. Фромм) розвиток світоглядних орієнтацій тісно пов’язаний із поняттям **самоактуалізації** — прагненням особистості реалізувати свої потенційні можливості. Роджерс (1961)

вважав, що зріла людина володіє відкритим, динамічним світоглядом, який дозволяє їй адаптуватися до змін і водночас залишатися вірною своїм основним цінностям.

У цьому сенсі світоглядні орієнтації виступають **ядром самосвідомості**: вони визначають, як людина сприймає себе, які життєві принципи вважає істинними, як оцінює власні дії. На думку І. Беха (2003), без сформованих світоглядних орієнтацій особистість залишається фрагментарною, внутрішньо суперечливою, позбавленою моральної опори.

Формування світоглядних орієнтацій, як зазначалося, є комплексним процесом, що поєднує когнітивну, емоційно-ціннісну та поведінкову сфери особистості. З психологічної точки зору вони виступають **системою внутрішніх опор**, яка дозволяє людині орієнтуватися в соціально-культурному середовищі, приймати рішення, обирати життєві цілі і засоби їх досягнення.

Психологічні дослідження показують, що світоглядні орієнтації формуються через взаємодію **зовнішніх та внутрішніх чинників**. До зовнішніх відносяться: соціальне оточення, культура, освіта, історичні та політичні умови. До внутрішніх — темперамент, здібності, індивідуальний досвід, моральна і духовна спрямованість особистості (Бех, 2003; Леонтьєв, 2005). У студентському віці цей процес особливо інтенсивний: молодь активно формує власні погляди, переоцінює цінності та інтегрує їх у власну систему життєвих орієнтирів.

Сучасна психологія розглядає світоглядні орієнтації як **інтегративний механізм самосвідомості**, що забезпечує внутрішню єдність особистості. Світоглядні орієнтації визначають:

Ставлення до світу і суспільства. Вони формують базові уявлення про соціальні норми, моральні правила та взаємодію з іншими людьми. За В. Сухомлинським (1968), виховання світоглядних орієнтацій сприяє формуванню гуманістичної особистості, здатної до емпатії, співпраці і творчої діяльності.

Ставлення до себе. Орієнтації визначають, як особистість сприймає власні можливості, обмеження, цінності та життєві перспективи. В. Франкл (1990) зазначав, що усвідомлення власного сенсу життя є необхідною умовою

психічного здоров'я та внутрішньої цілісності.

Ставлення до діяльності та цілей. Світоглядні орієнтації визначають, що людина вважає важливим досягти, які цілі для неї пріоритетні та як вона реалізує свої потенційні можливості (Маслоу, 1968; Роджерс, 1961).

Морально-ціннісну регуляцію поведінки. Вони виступають як внутрішні моральні координати, які допомагають робити вибір у складних або конфліктних ситуаціях. За І. Кантем (1999), справжня моральна дія можлива лише тоді, коли вона підпорядкована усвідомленому світогляду.

У психологічному аспекті **світоглядні орієнтації забезпечують адаптаційні та прогностичні функції.** Вони дозволяють особистості прогнозувати наслідки своїх дій, обирати адекватні моделі поведінки та здійснювати ефективну соціальну інтеграцію. За О. Леонтєвим (2005), саме через світоглядні орієнтації людина здатна поєднувати власні внутрішні потреби з вимогами зовнішнього середовища, знаходячи оптимальні шляхи самореалізації.

Особливе значення світоглядні орієнтації набувають у **екстремальних умовах**, таких як війна, соціальні кризи, культурні трансформації. В цих умовах вони виступають як стабілізуючий фактор, що дозволяє особистості зберігати цілісність і життєву позицію. Світоглядні орієнтації визначають, як студент адаптується до змін, усвідомлює сенс власних дій і підтримує психологічну стійкість, що підтверджують сучасні дослідження українських психологів (Козак, 2022; Шевченко, 2021).

Таким чином, світоглядні орієнтації є **ключовим компонентом особистісної структури**, що поєднує:

- пізнавальні аспекти (знання і уявлення про світ);
- ціннісно-сміслові (ідеали, сенси, моральні орієнтири);
- емоційно-волеві (переконавання, мотивація, внутрішня стійкість);
- поведінкові (соціальна активність, практична реалізація переконань).

Це робить світоглядні орієнтації **практичною реалізацією світогляду** та забезпечує їхню функцію інтеграції, регуляції, мотивації і адаптації особистості.

У психологічному вимірі вони визначають **якість внутрішнього життя, здатність до саморозвитку і самовизначення**, формуючи духовну і моральну зрілість людини.

Отже, **світоглядні орієнтації** — це не просто елемент теоретичного конструкту, а реальний психологічний механізм, через який людина структурує власний досвід, визначає життєві пріоритети, орієнтується в соціальному середовищі та реалізує свою духовну потенцію. Вони є фундаментальною складовою самосвідомості та життєвої позиції особистості, що особливо актуально для молоді у процесі формування цілісної світоглядної системи в умовах соціальних і екстремальних викликів.

1.2. Структура, функції та фактори формування світогляду молоді

Світогляд є цілісною системою знань, уявлень, переконань, цінностей і життєвих орієнтацій особистості, що визначають її ставлення до себе, до суспільства та до світу в цілому (Бех, 2003; Леонт'єв, 2005). Він не є статичною категорією, а виступає динамічною системою, що постійно трансформується під впливом досвіду, освіти, соціальних взаємодій та культурного середовища.

Структура світогляду визначається як сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють ієрархічну та функціональну цілісність. Згідно з класичними уявленнями філософів і психологів, світогляд має кілька рівнів:

- **Когнітивний (пізнавальний) рівень** — охоплює знання про світ, уявлення про природу, суспільство, людину та її діяльність. Він включає наукові, культурні, релігійні та життєві знання, які організовуються в систему переконань. Цей рівень забезпечує раціональну орієнтацію особистості у світі, формує логіку мислення і базу для прийняття рішень.

- **Ціннісно-смісловий рівень** — визначає систему пріоритетів, моральних принципів і життєвих ідеалів. Він відповідає на запитання «що для мене важливо?» і «яким принципам слід слідувати у житті». Як зазначав І. Бех (2003), саме ціннісно-смісловий компонент робить світогляд живим і внутрішньо мотивованим, адже через нього знання стають смислово

насиченими.

- **Емоційно-волевий рівень** — відображає внутрішню переконаність, готовність діяти відповідно до власних поглядів, стабільність ставлень. Емоційно-волевий компонент є «сполучною ланкою» між усвідомленими переконаннями і реальною поведінкою (Рубінштейн, 1976).

- **Поведенський (діяльнісний) рівень** — проявляється у способах реалізації переконань і цінностей у практичній діяльності. Він включає соціальну активність, участь у громадських і культурних процесах, професійне самовизначення.

Таким чином, структура світогляду є багатокомпонентною та ієрархічною системою, де кожен рівень взаємодіє з іншими, забезпечуючи цілісність та узгодженість особистості. Ця взаємозалежність дозволяє людині не лише усвідомлювати світ, а й адаптуватися до змінних соціальних і культурних умов, а також формувати стійкі орієнтири власної діяльності.

Світогляд молоді виконує численні психологічні та соціальні функції, які забезпечують її особистісний розвиток і соціальну інтеграцію:

- **Пізнавальна функція** — забезпечує орієнтацію в складній системі соціальних, культурних та природних явищ. Молодь отримує знання про себе та світ, формує уявлення про моральні, етичні ідеали, соціальні норми, що впливає на її здатність до самостійного мислення та критичного оцінювання подій.

- **Смислотворча функція** — дозволяє молодій людині надавати власному життю сенс. Вона формує цілі та ідеали, на які особистість орієнтується, спрямовує поведінку та мотивацію (Франкл, 1990). У сучасних умовах молодь шукає смисл через освіту, творчість, громадську діяльність та самореалізацію.

- **Ціннісно-регулятивна функція** — формує моральні орієнтири і регулює поведінку. Світогляд визначає критерії добра і зла, справедливості, чесності та взаємоповаги. У молодіжному середовищі ці функції особливо важливі, оскільки вони сприяють формуванню громадянської позиції, відповідальності та соціальної активності.

- **Мотиваційна функція** — забезпечує внутрішнє підкріплення дій, формує прагнення до самореалізації, досягнення цілей і розвитку здібностей (Маслоу, 1968). Світогляд виступає джерелом мотивації для навчальної, професійної та соціальної діяльності.

- **Інтегративна функція** — об'єднує різні сфери особистості: знання, цінності, емоції, волю та поведінку, створюючи внутрішню цілісність і узгодженість. Завдяки цьому молодь здатна адаптуватися до соціальних змін і зберігати стабільну життєву позицію.

- **Прогностична функція** — дозволяє передбачати наслідки власних дій і виборів, планувати життєвий шлях, ухвалювати усвідомлені рішення. Ця функція особливо важлива в умовах невизначеності та кризових ситуацій, зокрема під час війни чи соціальних трансформацій.

- **Комунікативна функція** — забезпечує взаємодію з оточуючими через спільні цінності, цілі та переконання. Світогляд слугує основою для формування соціальних норм і підтримки групової ідентичності серед молоді.

Формування світогляду молоді залежить від взаємодії **зовнішніх і внутрішніх факторів**.

Зовнішні фактори:

- **Сім'я** — перше середовище соціалізації, де закладаються основні моральні і ціннісні орієнтири. Родина передає культурні, релігійні, етичні традиції і виступає першою платформою формування особистісних переконань.

- **Освіта та педагогічний вплив** — навчальні заклади формують у молоді систему знань, критичне мислення, соціальні компетентності, ціннісні орієнтири. Педагогічна діяльність спрямована на розвиток самостійного світогляду та життєвої позиції.

- **Соціальне оточення та колектив** — друзі, однокурсники, соціальні мережі впливають на моделі поведінки, моральні оцінки, соціальні пріоритети. Групові взаємодії стимулюють прийняття колективних норм і розвиток індивідуальної життєвої позиції.

- **Культура і медіа** — мас-медіа, література, кіно, музика формують

уявлення про цінності, моральні моделі та образи успішної особистості. Культурні тексти стають джерелом соціально значущих смислів і орієнтирів.

• **Історичні та соціально-політичні умови** — війна, кризи, зміни в суспільстві стимулюють переоцінку життєвих цінностей, формування моральної стійкості та активної громадянської позиції.

Внутрішні фактори:

Психологічні особливості особистості — темперамент, здібності, емоційна чутливість, мотиваційна структура визначають, як молодь засвоює зовнішні впливи та інтегрує їх у власний світогляд.

Самоусвідомлення і рефлексія — здатність аналізувати власний досвід, робити висновки і формувати власну позицію є ключовим фактором самостійного розвитку світогляду.

Духовний і моральний потенціал — внутрішні цінності, потреба у сенсі життя, прагнення до самореалізації визначають глибину і стабільність світоглядних орієнтацій.

Як уже зазначалося, структура світогляду включає когнітивний, ціннісно-смісловий, емоційно-волевий та поведінковий рівні. У практичному вимірі вони реалізуються через конкретні орієнтири, установки та способи дії.

Когнітивний рівень у студентів проявляється у виборі спеціальності, зацікавленості науковою діяльністю, участі в культурних та освітніх проєктах. Наприклад, студенти гуманітарних факультетів часто формують більш широкі уявлення про соціальні явища та моральні цінності, тоді як студенти технічних спеціальностей схильні шукати практичне застосування знань.

Ціннісно-смісловий рівень формується через дискусії, семінари, участь у громадському житті. Наприклад, волонтерські ініціативи під час війни сприяють формуванню цінностей солідарності, гуманізму та патріотизму серед студентів (Козак, 2022).

Емоційно-волевий рівень проявляється у стійкості до стресу, здатності приймати рішення в умовах невизначеності та криз. Дослідження Шевченко (2021) показують, що студенти, які активно займаються саморозвитком та

соціальною діяльністю, демонструють вищу емоційну стабільність та впевненість у власних ціннісних орієнтирах.

Поведенський рівень включає участь у навчальних, соціальних та громадських проєктах, виконання соціальних ролей, застосування моральних та етичних норм у практичній діяльності. Наприклад, студентські лідери часто виступають моделлю для однокурсників, демонструючи, як інтегрувати цінності у повсякденну поведінку.

Сучасні соціальні та психологічні умови значно впливають на формування світогляду. Зокрема, **війна, соціальна нестабільність, швидкий розвиток технологій та глобалізаційні процеси** створюють як ризики, так і можливості для саморозвитку молоді.

Освітньо-педагогічні фактори

Сучасна освіта орієнтована не лише на передавання знань, а й на розвиток критичного мислення, формування соціальної відповідальності та моральної свідомості.

Використання інтерактивних методів навчання, групових проєктів та дискусій стимулює ціннісно-сміслову діяльність та сприяє розвитку світогляду.

Приклад: навчальні модулі з етики та соціальної психології формують у студентів цілісне бачення соціальних процесів і власної ролі у них.

Сімейне виховання та соціалізація

Родина задає базові моральні та ціннісні орієнтири. Дослідження показують, що активна комунікація між батьками і дітьми, обговорення соціальних та моральних питань формує у молоді критичне мислення та самостійність у прийнятті рішень (Божович, 1968).

У контексті війни та кризових ситуацій сім'я стає джерелом емоційної підтримки та стабільності.

Соціальне оточення та студентські колективи

Молодь активно сприймає цінності та норми групи, до якої належить.

Колективні проєкти, волонтерська діяльність, участь у студентському самоврядуванні стимулюють формування соціально відповідального світогляду.

Приклад: у студентських групах, які займаються гуманітарною допомогою, спостерігається розвиток моральної чутливості, емпатії та соціальної активності.

Медіа та цифрове середовище

Інтернет, соціальні мережі, онлайн-курси впливають на погляди молоді, формують уявлення про моральні та соціальні норми.

Цифрове середовище може слугувати як позитивним, так і негативним фактором: воно відкриває доступ до нових знань і досвіду, але одночасно може формувати поверхневий або маніпульований світогляд.

Особистісні та психічні фактори

Темперамент, здатність до саморефлексії, мотивація та інтелектуальні здібності визначають глибину засвоєння цінностей і переконань.

Наприклад, студенти з високою рефлексивною здатністю критично оцінюють інформацію, вибирають власну систему цінностей і формують самостійний світогляд (Леонтьєв, 2005).

В умовах війни світогляд молоді набуває **додаткових функцій та особливої структури:**

- **Мобілізаційна функція** — формує готовність до активної участі у захисті цінностей, співпраці та взаємодопомозі.
- **Психологічна стійкість та адаптаційна функція** — допомагає студентам справлятися зі стресом, відновлювати внутрішню цілісність і визначати пріоритети.
- **Патріотично-соціальна функція** — стимулює усвідомлення ролі молоді у суспільстві, розвитку громадянської позиції, формуванні моральної та етичної відповідальності.
- **Морально-ціннісна переорієнтація** — відбувається переоцінка традиційних цінностей, відновлення важливості гуманістичних та соціальних пріоритетів.

Сучасні українські дослідження показують, що активна соціальна діяльність студентів під час війни сприяє формуванню стійких світоглядних

орієнтацій, які включають гуманістичні, патріотичні та соціально відповідальні цінності (Козак, 2022; Шевченко, 2021).

Висновок підрозділу 1.2

Структура світогляду молоді є багатокомпонентною, включає когнітивний, ціннісно-смысловий, емоційно-волевий та поведінковий рівні. Світогляд виконує пізнавальні, смислотворчі, мотиваційні, регулятивні, інтегративні та прогностичні функції, які забезпечують адаптацію, соціалізацію та самореалізацію молодшої людини.

Формування світогляду визначається взаємодією зовнішніх факторів (сім'я, освіта, колектив, культура, соціально-політичне середовище) та внутрішніх (психологічні особливості, мотивація, рефлексія, духовний потенціал). У контексті війни ці процеси набувають особливої соціальної, психологічної та патріотичної значущості, стимулюючи молодь до розвитку моральної стійкості та активної громадянської позиції.

1.3. Соціально-психологічні особливості студентського колективу як середовища формування світоглядних орієнтацій

Студентський колектив — це особлива соціальна група, яка об'єднує молодь спільними освітніми цілями, професійними інтересами та потребами у соціалізації. На відміну від сім'ї чи традиційної молодіжної групи, студентський колектив характеризується високим рівнем інтелектуальної активності, культурного розвитку та свідомого вибору ціннісних орієнтирів.

Психологи підкреслюють, що колектив є важливим середовищем **соціального навчання**: він формує моральні, етичні та світоглядні установки, забезпечує соціальну підтримку та моделює соціальні ролі (Левін, 1948; Козак, 2022).

Основні характеристики студентського колективу:

Формальна та неформальна структура:

Формальна структура визначається адміністративними, навчальними та

організаційними вимогами університету.

Неформальна структура проявляється через дружні зв'язки, лідерські групи та субкультури студентів.

Взаємозалежність членів колективу: успіх навчання, участь у проєктах або соціальних ініціативах залежить від взаємодії та взаємопідтримки студентів.

Стимулювання ціннісних орієнтацій: колектив через спільну діяльність формує у молоді відповідальність, моральну чутливість та патріотичні установки.

Психологічні дослідження показують, що студентський колектив має низку особливостей, які роблять його унікальним середовищем для формування світогляду:

Групова динаміка та конформність

Молодь схильна до соціального порівняння та групової ідентифікації (Таджфелл, 1978).

Конформність у колективі допомагає інтегрувати індивідуальні цінності з груповими нормами, що сприяє формуванню узгодженого світогляду.

Наприклад, у студентських наукових клубах відбувається обмін думками, ідейне моделювання, що формує критичне мислення та ціннісні пріоритети.

Лідерство та рольові моделі

Наявність лідерів, які демонструють високі моральні та етичні стандарти, формує орієнтири для інших членів колективу (Козак, 2022).

Лідери можуть активізувати патріотичні, гуманістичні або професійні цінності через приклад власної поведінки та мотиваційні впливи.

Соціальна підтримка та взаємодопомога

Колектив виступає як ресурс психологічної стабільності.

Під час кризових ситуацій, таких як війна, спільна діяльність і підтримка однокурсників сприяють розвитку емоційної стійкості та формуванню світоглядних орієнтацій, що базуються на солідарності та гуманізмі (Шевченко, 2021).

Конфлікти та способи їх подолання

Конфлікти у студентському колективі часто виникають через відмінність інтересів, соціальних цінностей або навчальних підходів.

Позитивне вирішення конфліктів через обговорення та колективні рішення сприяє формуванню критичного мислення та моральної рефлексії.

Вплив соціальних норм та культури колективу

Норми, традиції та цінності колективу безпосередньо впливають на світогляд студента.

Наприклад, колективи з активною громадською позицією стимулюють розвиток соціальної відповідальності, патріотизму та волонтерської діяльності.

Студентський колектив виконує кілька ключових функцій у процесі формування світогляду:

Соціалізуюча функція

Колектив формує навички комунікації, моральні та етичні цінності, адаптує молодь до суспільних норм.

Пізнавальна функція

Через дискусії, семінари, спільні проекти студенти набувають нових знань і способів критичної оцінки інформації.

Мотиваційна та орієнтаційна функція

Колектив стимулює прагнення до саморозвитку, активної соціальної позиції та участі у громадському житті.

Психологічна підтримка та емоційне об'єднання

Взаємна підтримка та взаємодопомога сприяють формуванню стійких моральних та ціннісних орієнтацій, особливо в умовах стресових або кризових ситуацій.

Психологічний клімат у групі

Дружній, підтримуючий клімат сприяє відкритості, обміну думками та формуванню позитивних світоглядних орієнтацій.

Наприклад, студенти, які відчувають себе частиною підтримуючого колективу, легше приймають соціальні та моральні норми.

Структура та організація колективу

Чітка організація спільної діяльності, рольова взаємодія та розподіл обов'язків формують відповідальність і свідоме ставлення до колективних цінностей.

Рівень взаємодії з зовнішнім середовищем

Колективи, які активно взаємодіють із суспільством через волонтерство, наукові проєкти або культурні ініціативи, формують у молоді соціально відповідальний світогляд.

Особистісний потенціал членів колективу

Високий рівень саморефлексії, мотивації та інтелектуальних здібностей у студентів посилює ефективність формування світогляду через колективні механізми (Леонт'єв, 2005).

Військові та кризові умови накладають особливий відбиток на соціально-психологічні процеси в студентських колективах:

- **Активізація колективних цінностей** — солідарність, патріотизм, готовність до взаємодопомоги стають пріоритетними.
- **Формування моральної стійкості** — студенти навчаються приймати складні етичні рішення та відповідати за колективні дії.
- **Розвиток адаптивних механізмів** — колективи, які активно підтримують один одного, сприяють психологічній стабільності та усвідомленому вибору цінностей.

Дослідження українських психологів (Козак, 2022; Шевченко, 2021) показують, що студентські колективи під час війни стають центрами **соціальної інтеграції та ціннісної орієнтації**, де формується активна громадянська позиція та стійкі моральні установки.

Висновок підрозділу

Студентський колектив є **унікальним соціально-психологічним середовищем**, де відбувається активне формування світогляду молоді. Через взаємодію з однолітками, участь у колективній діяльності та вплив соціальних норм студенти набувають моральних, етичних і ціннісних орієнтацій. Особливу роль відіграють психологічний клімат, лідерство, соціальна підтримка та активна

участь у суспільному житті, особливо в умовах війни, коли колектив стає джерелом моральної стійкості, солідарності та патріотизму.

1.4. Аналіз сучасних наукових підходів до формування світогляду в умовах соціальних трансформацій

Соціальні трансформації — це процеси радикальних змін у суспільстві, що зачіпають економічні, політичні, культурні та ціннісні сфери життя. В умовах сучасного світу, а особливо під час війни та глобальних криз, суспільство переживає **інтенсивні трансформаційні процеси**, що безпосередньо впливають на формування світогляду молоді (Бек, 2000; Козак, 2022).

Основні характеристики соціальних трансформацій:

- **Невизначеність та швидкість змін** — молодь стикається з інформаційним перевантаженням, нестабільністю цінностей та потребою швидко адаптуватися.

- **Конфлікт традиційних та нових цінностей** — старі соціальні норми часто суперечать новим соціокультурним моделям, що формує у студентів необхідність критичного аналізу та переосмислення цінностей.

- **Мобільність та глобалізація** — доступ до інформації, культурних впливів і міжнародних практик сприяє формуванню більш гнучкого, плюралістичного світогляду.

Таким чином, соціальні трансформації створюють як **ризики**, так і **можливості** для формування світогляду молоді: ризики — дезорієнтація та ціннісна нестійкість; можливості — розвиток критичного мислення, активної громадянської позиції та ціннісної автономії.

Основні наукові підходи до формування світогляду в умовах трансформацій

Психологічний підхід акцентує увагу на внутрішніх механізмах формування світогляду: мисленні, емоціях, мотивації та особистісних якостях студента.

Світогляд розглядається як сукупність цінностей, переконань та уявлень,

що впливають на поведінку й вибір індивіда (Леонтьєв, 2005; Мясіщев, 2010).

У контексті соціальних трансформацій особлива увага приділяється **психологічній стійкості**, здатності до саморефлексії та критичної оцінки інформації.

Приклад: студентські групи, які проводять дебати на актуальні соціальні теми, формують уміння аналізувати конфліктні ситуації та виробляти власні ціннісні орієнтири.

Соціологічний підхід розглядає світогляд як продукт **взаємодії індивіда з соціальним середовищем**.

Важливу роль відіграють колективні норми, традиції та інститути соціалізації (Таджфелл, 1978; Бек, 2000).

Соціальні трансформації, включно з війною та політичними змінами, впливають на формування нових соціальних норм та очікувань, що, у свою чергу, стимулює переоцінку старих цінностей.

Приклад: волонтерські рухи серед студентів під час військових дій стають майданчиком для формування патріотичних та гуманістичних орієнтацій.

Педагогічний підхід акцентує на **цілеспрямованому навчанні і вихованні**, яке формує світоглядні орієнтації.

Використовуються такі засоби, як лекції, тренінги, дискусії, культурно-освітні проєкти та інтеграція міждисциплінарних знань (Козак, 2022).

Особливість сучасного періоду: освіта має враховувати кризові та трансформаційні фактори — війни, пандемії, технологічні зміни, що змінюють запити студентів.

Приклад: курс «Громадянська відповідальність і патріотизм» інтегрує історичні, етичні та соціальні аспекти, що формують критичне мислення та громадянську позицію.

Культурологічний підхід розглядає формування світогляду як процес усвідомлення культурних цінностей та ідентичності.

Молодь адаптує культурні моделі поведінки та цінності, що впливають на формування власного світогляду (Гуревич, 2018).

У сучасних умовах соціальних трансформацій культурні орієнтири часто поєднують локальні традиції з глобальними цінностями, формуючи мультикультурний світогляд.

Особливості формування світогляду в умовах війни та кризових соціальних змін

Війна та інші кризові трансформації активізують процеси формування ціннісних пріоритетів:

Посилення патріотичних та моральних орієнтацій.

Активізація критичного мислення та аналізу інформації, через постійний потік інформації та пропаганди.

Підвищення значимості колективних норм та групової підтримки, що формує соціальну солідарність.

Дослідження українських психологів і соціологів (Козак, 2022; Шевченко, 2021) підкреслюють, що **стійкий світогляд у студентів формується через поєднання внутрішньої рефлексії, колективної взаємодії та педагогічного впливу**, особливо під час кризових соціальних змін.

Висновки до розділу 1

Світоглядні орієнтації є фундаментальною характеристикою особистості, яка визначає її ціннісні, моральні, соціальні та професійні установки.

Структура світогляду включає когнітивний, емоційно-мотиваційний і ціннісний компоненти, які взаємодіють у процесі соціалізації та самоусвідомлення.

Студентський колектив виступає унікальним соціально-психологічним середовищем, що забезпечує формування світогляду через групову динаміку, лідерство, взаємопідтримку та участь у колективній діяльності.

Соціальні трансформації, зокрема війна та глобальні кризи, створюють нові умови для розвитку світогляду: вони стимулюють переосмислення

цінностей, активізацію критичного мислення та формування соціальної відповідальності.

Сучасні наукові підходи до формування світогляду (психологічний, соціологічний, педагогічний, культурологічний) підкреслюють необхідність комплексного впливу: внутрішньої рефлексії особистості, колективної взаємодії та цілеспрямованого освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Вплив воєнного стану на систему цінностей і світогляд молодого покоління

Воєнний стан як соціально-політичне та психологічне явище формує унікальне середовище, у якому зростає та соціалізується молоде покоління. Для юнацтва та молоді — періоду, що характеризується інтенсивним розвитком самосвідомості, формуванням ідентичності, вибором життєвих орієнтирів — війна стає фактором різкої зміни умов життя, дестабілізації звичних соціальних зв'язків, трансформації системи цінностей та перебудови світоглядних

установок. В умовах невизначеності, загрози, втрат і соціальних потрясінь молоді люди вимушені переосмислювати не лише майбутнє, а й базові уявлення про сенс життя, свободу, відповідальність, людські стосунки та роль держави.

Воєнний стан змінює контекст суспільного розвитку: зростає рівень інформаційного навантаження, активізуються колективні форми взаємодії, трансформуються моделі поведінки, підсилюється значення соціальної підтримки та спільної дії. Для молоді, яка є найбільш чутливою до соціальних змін групою, такі процеси стають не лише викликом, але й поштовхом до формування нових ціннісних пріоритетів, розвитку життєстійкості, переоцінки власного місця у суспільстві.

Цей розділ присвячений комплексному аналізу впливу воєнного стану на систему цінностей та світогляд молоді, з урахуванням психологічних механізмів адаптації, соціокультурних змін та індивідуально-особистісних процесів, які формуються під дією війни.

Воєнний стан як психосоціальне середовище розвитку молоді

Воєнний стан створює радикально відмінні умови існування для всіх вікових груп, але молодь стикається з цими змінами найбільш гостро. Це пов'язано з тим, що саме у віці 15–30 років відбувається становлення життєвої концепції, визначення майбутніх планів, набуття автономності від сім'ї, пізнання соціальних ролей та освоєння професійної діяльності. Війна порушує ці процеси, адже:

- руйнує відчуття стабільності та безпеки, необхідні для нормального розвитку;
- обмежує можливості освіти, роботи, соціальної активності;
- підвищує рівень стресу, що впливає на когнітивні та емоційні процеси;
- змінює звичні моделі поведінки та соціальні очікування;
- створює умови для формування нових колективних та індивідуальних смислів.

Важливо зазначити, що молодь є одночасно і вразливою, і адаптивною соціальною групою. Вона демонструє як підвищений ризик психологічних

порушень, так і високу здатність до швидкої перебудови ціннісних орієнтацій, що дозволяє їй гнучкіше реагувати на екстремальні події.

Трансформація системи цінностей молодого покоління

Система цінностей — це одна з найстабільніших структур особистості, однак у період суспільних криз вона може зазнавати різких змін. Війна створює умови, в яких молодь вимушена переоцінювати те, що раніше здавалося очевидним. Трансформації цінностей зазвичай мають декілька напрямів.

Підвищення значущості базових та екзистенційних цінностей

У мирний час цінності життя, здоров'я, безпеки, сім'ї часто сприймаються як природні, такі що не потребують усвідомлення. Проте в умовах постійної загрози ці цінності виходять на перший план. Молодь починає глибше усвідомлювати:

- цінність кожного дня;
- необхідність піклування про фізичне та психічне здоров'я;
- значення сімейного оточення як джерела емоційної підтримки;
- важливість стабільного середовища.

Війна робить життя менш передбачуваним, тому цінність моменту, близьких людей та простих життєвих радостей зростає.

Переорієнтація від матеріальних до морально-духовних цінностей

Під час війни молодь значно менше орієнтується на споживання, статус, матеріальні досягнення. На передній план виходять:

- моральність;
- справедливість;
- людяність;
- милосердя;
- солідарність і взаємодопомога.

Особливої ваги набувають такі прояви, як благодійність, волонтерство, допомога тим, хто постраждав. Молодь демонструє здатність відмовлятися від особистих вигод заради суспільного блага.

Посилення патріотичних і громадянських цінностей

Воєнний стан зміцнює громадянську ідентичність. Молоді люди частіше визначають себе через приналежність до держави, нації, громадянського суспільства. Зростає усвідомлення:

- значення державності;
- сили та необхідності національної єдності;
- вартості свободи і незалежності;
- ролі армії та суспільної підтримки оборони.

Для багатьох молодих людей громадянська активність стає важливою частиною їхнього "Я".

Зміни у цінностях, пов'язаних із майбутнім

Невизначеність майбутнього — одна з ключових проблем воєнного стану. Вона змінює уявлення молоді про:

- кар'єрні плани;
- місце проживання;
- можливість створення сім'ї;
- професійний розвиток.

Молодь починає прагнути більш гнучких професійних навичок, які дозволять вижити у нестабільних умовах, а також більш активно аналізує шляхи еміграції або мобільності.

Світоглядні зміни під впливом воєнного стану

Світогляд охоплює глибинні переконання людини про світ, сенс життя, добро і зло, природу суспільства та власне місце в ньому. Війна є одним із найпотужніших факторів трансформації світогляду.

Прискорене дорослішання та підвищення відповідальності

Молодь у воєнний час часто швидше дорослішає, адже змушена:

- приймати серйозні рішення;
- брати на себе відповідальність за близьких;
- швидко адаптуватися до змін;
- взаємодіяти з дорослими на рівних.

Це сприяє формуванню більш зрілого світогляду, у якому переважають прагматичність та реалістичність.

Переосмислення сенсу життя та моральних орієнтирів

У ситуації війни люди природно ставлять питання:

- Що справді важливо?
- У чому сенс життя?
- Які цінності є непорушними?

Молодь переосмислює власні пріоритети, переходячи від поверхневих до глибших життєвих смислів.

Формування соціальної згуртованості та колективної ідентичності

Під впливом воєнного стану посилюється роль спільноти. Молодь відчуває:

- єдність із соціальною групою;
- відповідальність за колективний результат;
- важливість допомоги іншим.

Це змінює світогляд від індивідуалістичного до більш колективістського.

Роль сім'ї та соціальної підтримки у світоглядній структурі

Молодь починає сприймати сім'ю як головний ресурс стабільності, що сприяє зміцненню родинних зв'язків, зростанню взаємної підтримки та довіри.

Психологічні механізми впливу війни на цінності та світогляд

Попри ризики, війна може сприяти розвитку:

- життєстійкості;
- самостійності;
- внутрішньої сили;
- усвідомлення власних можливостей.

Молодь переймає нові моделі поведінки від волонтерів, військових, лідерів думок. Так формуються нові соціальні норми.

Під впливом стресу трансформуються когнітивні схеми, що впливають на інтерпретацію подій, емоційні реакції та поведінкові патерни.

Молодь поглинає великі обсяги інформації, що створює як можливості

для розвитку критичного мислення, так і ризики дезінформації, інформаційної тривоги та емоційного перенапруження.

Негативні наслідки впливу воєнного стану

Хронічний стрес може спричиняти:

- депресивні стани;
- вигорання;
- апатію;
- когнітивні труднощі.

Підвищена агресивність і фрустрація

Накопичена напруга може проявлятися у:

- дратівливості;
- конфліктах;
- ризиковій поведінці.

Порушення відчуття майбутнього

Молодь може втрачати мотивацію, уникати довгострокового планування, відчувати безсилля та невпевненість у завтрашньому дні.

Позитивні тенденції розвитку молоді в умовах війни

Багато хто долучається до волонтерства, соціальних проєктів, що формує активну громадянську позицію.

Молодь стає більш самостійною, відповідальною, здатною діяти в стресових і нестандартних ситуаціях.

Війна формує покоління, орієнтоване на:

- відповідальність;
- свободу;
- гідність;
- соціальну справедливість.

Висновки

Воєнний стан суттєво змінює систему цінностей та світогляд молодого покоління. Він сприяє переоцінці життєвих пріоритетів, посиленню екзистенційних і суспільно значущих цінностей, формуванню більш зрілих і

відповідальних життєвих орієнтирів. У той же час війна створює ризики психологічної дезадаптації, що потребує належної соціальної підтримки та психологічного супроводу молоді.

2.2. Роль освітнього середовища у підтримці стійкості та національної ідентичності студентів

Освітнє середовище – це **сукупність матеріальних, соціальних, педагогічних та культурних умов, що забезпечують навчання та розвиток особистості**. Воно включає навчальні програми, педагогічну взаємодію, соціальні взаємовідносини між студентами, а також морально-психологічний клімат в закладі освіти (Андрущенко, 2020).

Для студентів, які перебувають в умовах воєнного стану, освітнє середовище набуває **подвійного значення**:

Адаптаційно-психологічного ресурсу, що допомагає знизити стрес, тривожність та емоційне вигорання.

Формуючого соціально-патріотичні та національні цінності, що підтримує національну ідентичність і відчуття спільності.

Сучасні дослідження показують, що **позитивний клімат в навчальному закладі, підтримка викладачів та колег**, а також інтеграція ціннісно орієнтованих програм сприяють стійкості психіки студентів та зміцненню громадянської самосвідомості (Ковальчук, 2021; Петренко, 2022).

Освітнє середовище як чинник психологічної стійкості

Психологічна стійкість – це здатність особистості ефективно функціонувати та адаптуватися до стресових або кризових умов. У контексті війни освітнє середовище виконує кілька ключових функцій у формуванні стійкості:

Емоційна підтримка та безпечний психологічний клімат

Викладачі та адміністрація закладів можуть забезпечити **відкрите обговорення страхів та переживань**, що зменшує тривожність та формує довіру.

Приклад: проведення групових психологічних тренінгів для студентів, де обговорюють методи емоційної самопідтримки.

Розвиток адаптивних навичок

Студенти навчаються **керувати стресом, планувати дії в умовах невизначеності та приймати відповідальні рішення.**

Інструменти: інтеграція навчальних кейсів, що моделюють кризові ситуації, використання рольових ігор та тренінгів з критичного мислення.

Соціальна підтримка та колективна солідарність

Успішна взаємодія в студентських групах формує **відчуття приналежності та взаємодопомоги**, що є критично важливим під час війни.

Приклад: студентські волонтерські організації, які об'єднують учасників для гуманітарних проектів, створюють умови для соціальної підтримки і розвитку стійкості.

Дослідження показують, що студенти, які активно взаємодіють із педагогічним колективом та однолітками, демонструють **вищий рівень психоемоційної стійкості та здатність долати стресові ситуації** (Ковальчук, 2021).

Освітнє середовище як чинник підтримки національної ідентичності

Національна ідентичність – це усвідомлення особистістю своєї належності до певної нації, включно з її культурою, історією, мовою та традиціями. У студентському середовищі вона формується через:

Культурно-історичну освіту

Інтеграція курсів історії, літератури та культурології формує **глибоке розуміння національних цінностей.**

Приклад: спеціальні лекції та семінари з історії України, вивчення героїчного досвіду захисників держави та дискусії про сучасні події.

Патріотичне виховання через проекти та практичну діяльність

Участь у волонтерських, освітніх і культурних проектах сприяє **усвідомленню значущості національної спільноти.**

Приклад: студенти організують благодійні акції для переселенців,

відвідують історичні пам'ятки та беруть участь у культурних заходах.

Роль педагогічних моделей та наставників

Викладачі, які демонструють патріотичну поведінку та активну громадянську позицію, стають **моделью для наслідування**, стимулюючи формування власної національної ідентичності у студентів.

Приклад: проведення дискусійних клубів із залученням ветеранів, науковців та громадських діячів.

Дослідження показують, що освітні заклади, які активно підтримують культурні та національні ініціативи, **формують у студентів стійку національну ідентичність, що підвищує соціальну згуртованість та моральну стійкість** (Петренко, 2022; Бойко, 2023).

Механізми підтримки стійкості та національної ідентичності у студентському середовищі

Психологічна підтримка

Психологічні служби закладів освіти проводять **консультації, тренінги, групові терапії**, що допомагають студентам справлятися з емоційним навантаженням війни.

Колективна діяльність та соціальна взаємодія

Студенти беруть участь у колективних проектах, де вони **спільно вирішують завдання, підтримують одне одного, переживають успіхи і невдачі**, що зміцнює соціальну ідентичність.

Освітні інновації та дистанційні форми навчання

Дистанційна освіта дозволяє продовжувати навчальний процес навіть у кризових умовах, **зберігаючи соціальні зв'язки та освітні стандарти**.

Приклад: онлайн-лекції та вебінари з історії, культурології та психології війни, де студенти активно обговорюють реалії та формується усвідомлення національних цінностей.

Використання культурно-мистецьких ініціатив

Театральні постановки, музичні проекти, художні виставки підтримують

емоційне відчуття національної приналежності та моральної солідарності.

Практичні приклади успішного впливу освітнього середовища

Волонтерські студентські центри: організація допомоги переселенцям, збір гуманітарної допомоги, культурні заходи.

Інтегровані освітні програми: включення тем війни, героїзму, патріотизму та психологічної стійкості у навчальні курси.

Клуби патріотичного виховання: дискусії з історії, тренінги з психологічної адаптації, спільні творчі проекти.

Такі ініціативи дозволяють поєднувати навчання та виховання, формуючи у студентів свідоме ставлення до національних цінностей та високий рівень психологічної стійкості.

Висновки до підрозділу

Освітнє середовище є критично важливим чинником **підтримки психологічної стійкості студентів** у умовах війни через створення безпечного, підтримуючого та адаптивного клімату.

Воно сприяє **формуванню національної ідентичності**, інтегруючи культурно-історичні, патріотичні та духовні цінності у навчальний процес та поза навчальні активності.

Найефективніші механізми впливу: психологічна підтримка, колективна взаємодія, освітні інновації та культурно-мистецькі проекти.

Практична реалізація цих механізмів дозволяє формувати свідомі ціннісні орієнтації, стійкість до стресу та активну громадянську позицію у студентів.

2.3. Соціально-психологічні механізми адаптації студентів у кризових умовах

Соціально-психологічна адаптація – це процес збереження та оптимізації психологічного, емоційного та соціального функціонування особистості у нових або стресових умовах, що супроводжується мобілізацією внутрішніх ресурсів та засобів соціальної підтримки (Рубінштейн, 2019).

У контексті війни або інших кризових ситуацій адаптація студентів набуває **високої актуальності**, оскільки молоді люди стикаються з:

- Перервами у навчальному процесі та змінами форм навчання;
- Психологічними травмами, пов'язаними з втратою рідних або домівки;
- Загрозою життю, нестабільністю та невизначеністю;
- Психоемоційним перенавантаженням та страхом за майбутнє.

Адаптація в цих умовах є **комплексним процесом**, який включає психологічні, соціальні та ціннісно-орієнтаційні аспекти, і реалізується через активне використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості.

Психологічні механізми адаптації студентів

Психологічні механізми забезпечують внутрішню мобілізацію ресурсів особистості та спрямовані на підтримку емоційного та когнітивного балансу. Серед основних механізмів виділяють:

Формування психологічної стійкості

Стійкість визначається як здатність ефективно справлятися зі стресом та відновлювати рівень психічного здоров'я після кризових подій.

Механізми розвитку: тренінги стрес-менеджменту, медитації, вправи на розвиток усвідомленості (mindfulness).

Приклад: студенти групами проходять психотерапевтичні заняття з метою подолання тривоги та страху, що підвищує здатність до адаптації.

Когнітивні стратегії

Використання когнітивних рефреймінгів, планування, прогнозування та усвідомленого аналізу ситуації дозволяє зменшити відчуття безпорадності.

Приклад: студент застосовує методику “розділення проблеми на керовані частини”, що дозволяє ефективніше долати навчальні та життєві труднощі.

Емоційно-виразні механізми

Включають вміння усвідомлювати, приймати і регулювати емоції, що зменшує психологічне напруження.

Інструменти: арт-терапія, музична терапія, психологічні групи підтримки.

Мотиваційно-ціннісні механізми

Формування ціннісних орієнтацій, що надають сенс та мету в кризових умовах, сприяє психологічній стійкості.

Приклад: студент активно долучається до волонтерської діяльності або патріотичних проєктів, що підвищує відчуття значущості та соціальної причетності.

Дослідження показують, що студенти, які розвивають когнітивні та емоційні механізми адаптації, **менше схильні до депресивних станів та емоційного вигорання** (Ковальчук, 2021).

Соціальні механізми адаптації

Соціальні механізми забезпечують взаємодію з іншими людьми та соціальними інститутами, які підтримують особистість у кризових умовах. Основні компоненти соціальної адаптації включають:

Підтримка однолітків і колективу

Студентський колектив стає джерелом емоційної підтримки, інформаційної допомоги та практичного вирішення проблем.

Приклад: організація навчальних груп, клубів або волонтерських ініціатив, де студенти діляться досвідом та допомагають один одному.

Роль наставників та викладачів

Педагогічний колектив сприяє формуванню позитивного морально-психологічного клімату, моделює конструктивні стратегії поведінки та підтримує студентів у стресових ситуаціях.

Приклад: регулярні консультації викладачів та психологів, проведення дискусій і семінарів про кризові явища.

Інституційна підтримка

Включає освітні програми, психологічні служби, студентське самоврядування та соціальні ініціативи.

Приклад: університети створюють спеціальні центри підтримки для переселенців та студентів, які постраждали від війни.

Соціальні механізми адаптації формують відчуття приналежності, взаємної допомоги та соціальної підтримки, що значно підвищує здатність

студентів справлятися з кризовими обставинами (Петренко, 2022).

Інтеграція психологічних та соціальних механізмів у освітньому процесі

Для ефективною адаптації студентів необхідне комплексне поєднання психологічних і соціальних механізмів. Найбільш результативні підходи включають:

Психолого-педагогічні програми

Використання тренінгів з емоційної регуляції, критичного мислення та командної взаємодії.

Приклад: щотижневі тренінги, де студенти вчаться вирішувати конфліктні ситуації та підтримувати один одного.

Волонтерські та громадські ініціативи

Дозволяють студентам реалізувати цінності соціальної відповідальності та патріотизму, що підвищує внутрішню стійкість.

Приклад: створення студентських центрів допомоги постраждалим від війни, участь у культурно-просвітницьких проєктах.

Онлайн-платформи та дистанційне навчання

Забезпечують **продовження навчання, соціальної взаємодії та доступ до психологічної підтримки** навіть у складних умовах.

Приклад: організація вебінарів з психології стресостійкості та дистанційних семінарів з національної історії.

Приклади успішної адаптації студентів у кризових умовах

Використання груп підтримки: студенти створюють малі групи, де обговорюють психологічні проблеми та знаходять спільні рішення.

Проєкти патріотичного спрямування: участь у волонтерських програмах або культурних ініціативах сприяє розвитку соціальної та емоційної стійкості.

Інтеграція психологічної освіти: включення навчальних модулів з психології стресостійкості та конфліктології у навчальний процес.

Практичний досвід показує, що **поєднання індивідуальної психологічної роботи, колективної взаємодії та освітніх програм** дозволяє

ефективно підтримувати адаптацію студентів у кризових умовах.

Висновки до підрозділу

Соціально-психологічна адаптація студентів у кризових умовах є **комплексним процесом**, що включає психологічні, соціальні та ціннісні механізми.

Психологічні механізми забезпечують **внутрішню стійкість**, когнітивну та емоційну регуляцію, мотивацію та ціннісні орієнтації.

Соціальні механізми формують **соціальну підтримку, відчуття приналежності та моральну солідарність**, що підвищує ефективність адаптації.

Комплексне поєднання цих механізмів у навчальному процесі та поза ним дозволяє зберегти психоемоційне здоров'я студентів, розвинути їх стійкість та активну громадянську позицію.

2.4. Емпіричне дослідження особливостей світоглядних орієнтацій студентської молоді під час війни

Метою дослідження є **виявлення особливостей формування світоглядних орієнтацій студентів в умовах війни**, а також **визначення соціально-психологічних, ціннісних та адаптаційних чинників**, що впливають на їхню стійкість і розвиток.

Завдання дослідження:

- **Визначити структуру світоглядних орієнтацій студентів під час воєнного стану.**
- **Виявити вплив воєнної ситуації на систему цінностей та моральні пріоритети молоді.**
- **Оцінити роль колективу та освітнього середовища у підтримці ціннісної та психоемоційної стійкості.**
- **Виявити психологічні механізми адаптації, що забезпечують стабільність світогляду в кризових умовах.**

- Розробити **практичні рекомендації** щодо формування світоглядних орієнтацій у студентському колективі.

Об'єкт та предмет дослідження

Об'єкт: студентська молодь вищих навчальних закладів України під час війни.

Предмет: соціально-психологічні та ціннісно-світоглядні характеристики студентів у кризових умовах, а також механізми їх формування та адаптації.

Методи дослідження

Для дослідження використовувалися такі методи:

Анкетування – оцінка ціннісних пріоритетів і домінуючих світоглядних орієнтацій.

Психологічні тести:

Тест тривожності Стейт-Трейт (Spielberger, адаптований під українські умови);

Шкала стресостійкості (Кондаков, 2018);

Опитувальник ціннісних орієнтацій (Рокич, адаптований для молоді).

Інтерв'ю у форматі півструктурованого опитування для глибокого вивчення суб'єктивного сприйняття війни.

Спостереження – оцінка взаємодії студентів у колективі.

Статистична обробка даних – кореляційний та факторний аналіз, описова статистика, побудова графіків і таблиць.

Організація дослідження

Дослідження проводилося у 2024–2025 навчальному році на базі трьох університетів України (західний, центральний та східний регіони).

Вибірка: 300 студентів (150 дівчат, 150 юнаків), віком 17–23 років, стратифіковані за курсом навчання та спеціальністю.

Етапи дослідження:

Підготовчий: розробка анкет, тестів та методичних матеріалів.

Основний: проведення анкетування, тестування, інтерв'ю, спостережень.

Аналітичний: обробка даних, побудова таблиць, графіків та факторних моделей.

Аналіз результатів дослідження

Результати анкетування показали наступне:

- **Патріотичні цінності:** 82% студентів зазначили, що війна підсилює відчуття національної відповідальності.
- **Морально-етичні орієнтації:** 68% респондентів вважають важливим дотримання моральних принципів.
- **Соціальна активність:** 57% студентів активно залучені до волонтерської діяльності.
- **Освітні та професійні цінності:** 48% вважають розвиток компетенцій пріоритетом, навіть у кризових умовах.

Таблиця 1. Структура світоглядних орієнтацій студентів (у %)

Орієнтація	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Патріотичні цінності	82	15	3
Морально-етичні орієнтації	68	25	7
Соціальна активність	57	32	11
Освітні та професійні цінності	48	37	15

Приклад

інтерв'ю

студента:

"Війна змусила мене по-новому оцінити своє життя та цінності. Раніше я менше думав про те, що означає бути громадянином своєї країни, а зараз відчуваю відповідальність допомагати, де можу." (студент 2 курсу, Харків)

Психологічний стан студентів

Рівень тривожності: середній – 62%, високий – 18%, низький – 20%.

Стресостійкість: середній рівень – 54%, високий – 30%, низький – 16%.

Мотиваційні ресурси: участь у колективних проектах і волонтерстві знижує тривожність на 15–20%.

Таблиця 2. Рівень тривожності та стресостійкості студентів (%)

Показник	Низький	Середній	Високий
Тривожність	20	62	18
Стресостійкість	16	54	30

Графік 1. Вплив колективної активності на рівень тривожності

Активні студенти (волонтерство, гуртки) – середній рівень тривожності 55%

Пасивні студенти – середній рівень тривожності 70%

Інтерпретація: колективна взаємодія помітно знижує тривожність і сприяє формуванню стійких світоглядних орієнтацій.

Студенти, які активно взаємодіють у колективі, мають вищий рівень патріотичних цінностей (+12% порівняно з малодіяльними).

Спілкування з викладачами та психологами підвищує стресостійкість.

Онлайн- та офлайн-спільноти підтримують когнітивну активність та зберігають соціальні зв'язки.

Таблиця 3. Вплив колективної взаємодії на патріотичні цінності (%)

Рівень взаємодії	% студентів з високими патріотичними цінностями
Високий	88
Середній	76
Низький	60

Психологічні механізми адаптації

Виявлено наступні механізми:

Когнітивні стратегії: планування, позитивне переосмислення подій, пошук альтернативних рішень.

Соціальна підтримка: активне спілкування з однолітками та участь у колективних проєктах.

Мотиваційно-ціннісна регуляція: волонтерство, проєкти національної тематики, культурні та освітні заходи.

Приклад інтерв'ю: "Я став більше цінувати дружбу та підтримку

однокурсників. Коли разом організуємо волонтерські акції, відчуваєш, що ми робимо щось важливе для країни і для себе." (студентка 3 курсу, Львів)

Узагальнення результатів

Війна підсилює патріотичні та моральні цінності у студентів.

Колектив та освітнє середовище грають ключову роль у формуванні стійких світоглядних орієнтацій.

Психологічні та соціальні механізми адаптації забезпечують стабільність світогляду в кризових умовах.

Програми підтримки студентів у колективі активізують позитивні ціннісні орієнтації навіть у війні.

2.5. Взаємозв'язок стилю сімейного виховання та життєвих перспектив студентів

Формування життєвих перспектив особистості відбувається в процесі соціалізації, центральним середовищем якої виступає сім'я. Саме в сімейних взаєминах закладаються базові моделі сприйняття світу, ставлення до себе, до інших людей і до власного майбутнього. Тому аналіз зв'язку між стилем сімейного виховання та особливостями формування життєвих перспектив студентської молоді є надзвичайно важливим для розуміння психологічних механізмів становлення особистості.

Кореляційний аналіз отриманих даних

З метою виявлення взаємозв'язку між компонентами сімейного виховання та життєвими перспективами було проведено кореляційний аналіз отриманих емпіричних показників. Дослідження засвідчило наявність **середніх та високих позитивних кореляцій** між показниками **емоційної підтримки** з боку батьків і різними аспектами сформованості життєвих перспектив студентів.

Зокрема, виявлено, що **емоційна підтримка** має статистично значущий

ПОЗИТИВНИЙ ЗВ'ЯЗОК З:

усвідомленням життєвих цілей ($r = 0,47; p < 0,01$),

оптимістичним баченням майбутнього ($r = 0,42; p < 0,01$),

відчуттям власної ефективності та впевненістю у собі ($r = 0,39; p < 0,05$).

Це свідчить, що студенти, які відчувають тепло, турботу та безумовне прийняття з боку батьків, краще усвідомлюють власні життєві пріоритети, реалістичніше оцінюють свої можливості та мають чіткіші плани на майбутнє.

Інший аспект – **батьківський контроль** – виявився двоїстим фактором. Помірний контроль (виявлений у поєднанні з підтримкою) позитивно корелює з відповідальністю та цілеспрямованістю студентів. Проте надмірний, авторитарний контроль має негативні кореляції з такими показниками, як самостійність у виборі життєвого шляху ($r = -0,44; p < 0,01$) та впевненість у досягненні поставлених цілей ($r = -0,36; p < 0,05$). Це означає, що жорстке контролювання, обмеження свободи й автономії у дитинстві можуть формувати залежність від зовнішнього схвалення, труднощі у прийнятті рішень і невпевненість у майбутньому.

Третім значущим показником є автономія, яку батьки надають дитині. Було встановлено, що автономія має високий позитивний зв'язок із ініціативністю, прагненням до самореалізації та відчуттям внутрішнього контролю над життєвими подіями ($r = 0,51; p < 0,01$). Студенти, які з дитинства мали змогу самостійно приймати рішення, відповідати за власні дії й отримували підтримку у процесі самостійного вибору, демонструють більш високий рівень усвідомлення життєвих орієнтирів та активну життєву позицію.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що всі три аспекти сімейного виховання – **емоційна підтримка, контроль та автономія** – перебувають у тісному взаємозв'язку з формуванням життєвих перспектив, але їхній вплив має різноспрямований характер залежно від інтенсивності та поєднання.

Вплив окремих аспектів виховання на формування життєвих перспектив

Емоційна підтримка є основою психологічного благополуччя особистості. Студенти, які зростали в атмосфері довіри, прийняття та співпереживання, мають більш стабільну самооцінку, здатні адекватно реагувати на труднощі й бачать майбутнє у позитивному світлі. Емоційна близькість із батьками формує відчуття безпеки та віри у власні сили, що стає підґрунтям для формування впевненості у своїх можливостях і здатності планувати життя. Такі студенти схильні формувати реалістичні, але амбітні життєві цілі, активно шукати шляхи їх реалізації, виявляють більшу стійкість до невдач.

Контроль виконує регулюючу функцію у процесі виховання, але його ефективність залежить від міри.

Помірний контроль сприяє розвитку дисципліни, почуття відповідальності, самоорганізації. Він задає рамки поведінки, необхідні для соціалізації, але не обмежує самостійність. Натомість гіперопіка та авторитарний контроль знижують довіру до себе, породжують страх зробити помилку, формують зовнішній локус контролю (тобто залежність від чужої думки). У результаті такі студенти виявляють меншу ініціативність, нерідко уникають ризику, демонструють пасивність у постановці життєвих цілей.

Автономія виступає вирішальним фактором розвитку внутрішньої свободи, самостійності, креативності та відповідальності. Надання дитині можливості робити власний вибір у поєднанні з підтримкою і порадою з боку батьків сприяє формуванню адекватного ставлення до власного майбутнього. Такі студенти здатні усвідомлювати власні потреби та інтереси, визначати життєві пріоритети, відповідально планувати дії, проявляти ініціативу у професійній та особистій сферах.

Отже, можна стверджувати, що **емоційна підтримка створює внутрішню опору, контроль формує структуру поведінки, а автономія**

забезпечує можливість реалізувати потенціал. Тільки гармонійне поєднання цих компонентів сприяє формуванню зрілої, самостійної та цілеспрямованої особистості.

Узагальнення емпіричних результатів

Узагальнення результатів дослідження свідчить, що між стилем сімейного виховання та життєвими перспективами студентів існує взаємозалежний і системний зв'язок. Найсприятливішим для розвитку позитивної життєвої перспективи є **демократичний стиль виховання**, у якому поєднуються висока емоційна підтримка, помірний контроль і достатня автономія. Саме цей стиль сприяє формуванню у студентів високого рівня самоприйняття, цілеспрямованості, відповідальності й оптимізму щодо майбутнього.

Авторитарний стиль виховання, навпаки, породжує залежність від зовнішнього контролю, страх перед самостійним вибором, що призводить до **зниження життєвої активності та невпевненості у власних силах**. Такі студенти часто демонструють **пасивність у постановці життєвих цілей**, невміння планувати майбутнє та відчуття безпорадності перед життєвими викликами.

Ліберальний стиль, за якого дитині надається надмірна свобода без належного контролю, може спричинити **недостатність відповідальності, нестійкість життєвих орієнтирів, схильність до імпульсивних рішень**. Хоча такі особи можуть мати високий рівень творчості, їм часто бракує організованості та стратегічного бачення майбутнього.

Таким чином, можна зробити висновок, що життєві перспективи студентів формуються як результат складної взаємодії **сімейного стилю, емоційного клімату та індивідуально-психологічних особливостей особистості**.

Висновки до розділу

Стиль сімейного виховання є визначальним чинником у процесі формування життєвих перспектив студентської молоді.

Найбільш сприятливим для розвитку позитивного ставлення до майбутнього є **демократичний стиль виховання**, який поєднує емоційну підтримку, помірний контроль та надання автономії.

Емоційна підтримка батьків формує у студентів почуття безпеки, довіру до себе та впевненість у можливості досягнення життєвих цілей.

Надмірний контроль негативно впливає на самостійність і життєву активність, тоді як **раціональний контроль** сприяє розвитку відповідальності.

Автономія, надана батьками, стимулює ініціативність, саморефлексію та здатність приймати рішення, що є важливими компонентами конструктивного життєвого планування.

Результати кореляційного аналізу підтверджують наявність статистично значущих зв'язків між параметрами сімейного виховання та показниками життєвих перспектив, що свідчить про системний вплив родинних взаємин на особистісний розвиток студентів.

Таким чином, ефективне сімейне виховання — це не лише передача соціальних норм, а й **створення умов для формування активної, самостійної, відповідальної та життєво орієнтованої особистості**.

РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ЖИТТЄВІ ПЕРСПЕКТИВИ МОЛОДІ

3.1. Принципи та підходи до формування світогляду студентів у кризовий період

Кризові соціальні події — війна, політична та економічна нестабільність, пандемії, інформаційні загрози — створюють унікальний контекст, у якому відбувається формування світогляду сучасних студентів. Студентська молодь перебуває у фазі активного становлення особистості, професійної та життєвої ідентичності, тому будь-які соціальні катаклізми мають на неї посилений вплив, змінюючи не лише їхній емоційний стан і поведінкові реакції, а й глибинні ціннісні структури й світоглядні установки.

У кризовий період особливої актуальності набуває виявлення психологічних принципів і теоретичних підходів, які забезпечують ефективне формування зрілого, стійкого, гуманістичного світогляду студентів. Цей підрозділ присвячений системному аналізу таких принципів і підходів, які можуть бути використані як у вищій освіті, так і в діяльності психологів, викладачів, кураторів, соціальних працівників.

Психологічні засади формування світогляду в кризові періоди

Світогляд студента — це не лише сукупність його уявлень про світ, а й система цінностей, переконань, життєвих принципів, соціальних орієнтирів та моделей поведінки. У кризовий період він стає особливо чутливим до впливу зовнішніх факторів, що пов'язано з такими умовами:

підвищений рівень стресу та невизначеності, що знижує когнітивну стабільність;

потреба у структуризації реальності, коли світ здається хаотичним;

пошук нових смислів у ситуації, коли попередні життєві орієнтири втрачають актуальність;

зростання потреби у соціальній підтримці та груповій ідентичності;

вплив інформаційних потоків, які можуть бути суперечливими, маніпулятивними або травмувальними.

У таких умовах формування світогляду студентів потребує чітких, науково обґрунтованих підходів, спрямованих на зміцнення психологічної стійкості, розвиток критичного мислення, формування гуманістичних цінностей, а також підтримку особистісного розвитку.

Принципи формування світогляду студентів у кризовий період

Гуманізація освіти передбачає розгляд студента не як «споживача знань», а як цілісної особистості з унікальним життєвим досвідом, можливостями та труднощами. У кризовий період це означає:

створення безпечного психологічного середовища;

пріоритет підтримки, емпатії, діалогу;

врахування індивідуальних емоційних станів;

визнання права студента на власні переживання та погляди.

Гуманістичний принцип формування світогляду ґрунтується на ідеях К. Роджерса та А. Маслоу, які підкреслювали важливість умов, що сприяють самоактуалізації особистості навіть у складних обставинах.

Принцип розвитку критичного мислення та інформаційної стійкості

У кризові періоди інформаційне середовище стає перенасиченим, емоційно зарядженим, маніпулятивним. Тому необхідно цілеспрямовано

розвивати:

- вміння аналізувати інформацію з різних джерел,
- здатність розрізняти факти й думки,
- навички логічного мислення,
- медіаграмотність як інструмент психологічної безпеки.

Формування критичного мислення сприяє побудові більш стійкого світогляду, захищеного від фейків, пропаганди, токсичних нарративів та інформаційного перевантаження.

Принцип ціннісної орієнтації та смислотворення

У кризові часи людина потребує переосмислення власних життєвих цілей.

Важливо підтримати студентів у:

- пошуку особистісного сенсу життя,
- формуванні та усвідомленні власних цінностей,
- розробці індивідуальних життєвих стратегій,
- усвідомленні відповідальності за власний вибір.

Цей принцип ґрунтується на екзистенційній психології (В. Франкл, Р. Мей), яка наголошує, що людина може витримати будь-яку кризу, якщо має достатньо сильно усвідомлений сенс.

Принцип розвитку психологічної стійкості (резилієнтності)

Психологічна стійкість — це здатність адаптуватися, відновлюватися після стресу та зберігати функціональність навіть у несприятливих умовах. У студентському середовищі резилієнтність означає:

- уміння керувати емоціями;
- навички саморегуляції та конструктивного копіngu;
- здатність планувати дії в умовах невизначеності;
- підтримку оптимістичного, адаптивного світогляду.

Формування такої стійкості — ключовий елемент психологічного супроводу в університетах у кризовий період.

Принцип соціальної підтримки та колективної взаємодії

Студенти в кризових ситуаціях часто гостро потребують відчуття

належності до групи. Соціальна підтримка знижує рівень тривоги, покращує когнітивні функції, зміцнює відчуття контролю над життям. Цей принцип реалізується через:

- групові форми навчання та обговорення;
- створення студентських спільнот;
- тьюторство та наставництво;
- підтримку безоцінного діалогу та взаємодопомоги.

Колективний світогляд, заснований на співпраці, сприяє відчуттю єдності й згуртованості, що особливо важливо під час криз.

Принцип культурної та громадянської ідентичності

У кризовий час актуалізується запит на формування національної, громадянської, культурної ідентичності. Цей принцип передбачає:

- розвиток поваги до культури та історії власної країни;
- формування усвідомленої громадянської позиції;
- розуміння важливості свободи, гуманізму, демократії;
- інтеграцію особистісних цінностей із цінностями суспільства.

Ідентичність виступає ядром світогляду, що допомагає пережити суспільні потрясіння.

Принцип безперервності освіти та особистісного розвитку

Принцип безперервності освіти та особистісного розвитку — це фундаментальна психологічна закономірність, яка передбачає, що становлення та формування особистості, її світогляду, ціннісних орієнтацій, когнітивних і соціально-емоційних компетентностей відбувається протягом усього життя. Він ґрунтується на уявленні про особистість як динамічну, здатну до постійної трансформації систему, розвиток якої визначається поєднанням внутрішньої мотивації, соціального контексту, досвіду та здатності до саморефлексії. У кризовий період цей принцип набуває особливої ваги, оскільки забезпечує адаптацію до змін, підтримує психологічну стійкість, сприяє переосмисленню життєвих смислів та активізує здатність до самостійного навчання й самовдосконалення.

У період кризи важливо забезпечити безперервність розвитку студентів, щоб:

- мінімізувати відчуття «втраченої перспективи»;
- підтримати професійне становлення;
- допомогти адаптувати навчальні плани до умов воєнного стану;
- сприяти відчуттю стабільності та прогресу;

Розвиток світогляду пов'язаний із постійним навчанням, оновленням знань, рефлексією досвіду та інтеграцією нових життєвих стратегій.

Теоретичні підходи до формування світогляду студентів у кризових умовах

Гуманістична парадигма (К. Роджерс, А. Маслоу) вважає формування світогляду процесом:

- самопізнання;
- само актуалізації;
- розвитку творчого потенціалу;
- емоційної зрілості.

У кризовий період цей підхід передбачає емпатійне середовище, в якому студенти можуть:

- відкрито висловлювати страхи;
- вчитися конструктивно переживати травматичний досвід;
- будувати адекватну самооцінку;
- знаходити власні життєві смисли.

Когнітивно-поведінковий підхід

Когнітивно-поведінковий підхід (КПП) — це науково обґрунтований психологічний напрям, який пояснює формування та зміну поведінки, емоцій і особистісних установок через взаємодію когнітивних (мисленнєвих) процесів та поведінкових реакцій. Він виходить з того, що емоційні переживання і поведінка людини визначаються не зовнішніми подіями як такими, а тим, **як людина інтерпретує, осмислює та оцінює ці події**. Отже, зміна дисфункційних думок, переконань та установок приводить до зміни емоційного стану та поведінки.

Цей підхід сформувався на основі об'єднання ідей **біхевіоризму** (Дж. Вотсон, Б. Скіннер) та **когнітивної психології** (А. Бек, А. Елліс), що дозволило створити комплексну теорію, яка враховує як зовнішню поведінку, так і внутрішні психічні процеси. У сучасній психології когнітивно-поведінкова парадигма є однією з найбільш доказових, структурованих і широко застосовуваних у терапії, консультуванні, освіті та при роботі з кризовими станами.

Цей підхід (А. Бек, Д. Мейхенбаум) базується на ідеї, що світогляд формується через систему переконань та когнітивних схем. У кризовий час студенти часто стикаються з:

- катастрофічними мисленневими моделями;
- ірраціональними страхами;
- негативними очікуваннями майбутнього;

Тому важливими є:

- переоцінка дисфункційних переконань;
- формування реалістичного бачення ситуації;
- розвиток позитивних когнітивних стратегій;
- тренування навичок емоційної саморегуляції;
- КПТ сприяє формуванню стійкого, раціонального світогляду.

Екзистенційний підхід

Екзистенційний підхід — це психологічний напрям, що зосереджується на вивченні унікального людського досвіду, свободи вибору, відповідальності, пошуку сенсу життя та усвідомлення власного існування у світі. Він виходить з того, що людина завжди перебуває у стані *екзистенційної взаємодії* зі світом, а її психічне здоров'я та особистісний розвиток визначаються тим, наскільки вона здатна приймати власну свободу, знаходити індивідуальний життєвий шлях і відповідати на фундаментальні питання людського буття.

У центрі екзистенційного підходу стоїть не симптом або поведінка, а **людина як цілісна особистість**, яка постійно стикається із життєвими

дилемами, викликами, невизначеністю та необхідністю створювати сенс у мінливих умовах.

Цей підхід (В. Франкл, Р. Мей, І. Ялом) акцентує увагу на:

- смислотворенні;
- свободі вибору;
- відповідальності;
- автентичності.

В умовах кризи екзистенційні питання загострюються. Студенти ставлять собі питання:

«Що для мене важливо?»

«Що робить моє життя осмисленим?»

«Яку роль я відіграю в суспільстві?»

Психологічний супровід із позицій екзистенційної парадигми допомагає студентам знайти внутрішню опору, сформувані цілісну картину світу та не втратити віру в майбутнє.

Позитивна психологія та підхід до розвитку сильних сторін

Позитивна психологія — це сучасний науковий напрям у психології, що зосереджується на вивченні позитивного функціонування людини, її сильних сторін, внутрішніх ресурсів, умов психологічного благополуччя та факторів, які сприяють процвітанню особистості, груп і суспільства. На відміну від традиційних підходів, які переважно акцентуються на патології, дефіцитах або корекції дисфункцій, позитивна психологія вивчає те, що **робить життя вартим проживання**, спрямовуючи увагу на розвиток потенціалу людини, її здібностей, добробуту, стійкості та смислів.

Засновниками цього напрямку вважаються **Маргін Селігман** та **Міхай Чіксентмігаї**, які визначили позитивну психологію як «науку про позитивні емоції, позитивні риси особистості та позитивні інституції». Її метою є не заперечення проблем, а **цілісне бачення людини**, де важливо не лише подолати слабкі сторони, але й максимально розвинути сильні.

Позитивна психологія (М. Селігман, К. Петерсон) орієнтується на:

- розвиток сильних сторін;
- оптимізм;
- резилієнтність;
- позитивну ідентичність;
- психологічне благополуччя.

У кризовий період важливо підтримати студентів у:

- виявленні їхніх здібностей;
- зміцненні внутрішньої мотивації;
- формуванні оптимістичних очікувань;
- розвитку вдячності, доброзичливості, альтруїзму.

Позитивний світогляд не заперечує страждання, але допомагає знаходити в ньому ресурси.

Соціально-конструктивістський підхід

Соціальний конструктивізм стверджує, що світогляд формується через соціальну взаємодію. У кризовий період особливого значення набувають:

- групові дискусії;
- діалог;
- спільне обговорення проблем;
- участь у студентських спільнотах;
- соціальні проекти.

Цей підхід допомагає студентам відчувати свою приналежність до спільноти, сформуванню відповідальності і усвідомити важливість громадянської активності.

Психолого-педагогічні умови підтримки формування світогляду студентів

Для ефективного формування світогляду в кризових умовах важливо:

Створити психологічно безпечний освітній простір.

Це передбачає толерантність, взаємоповагу, прийняття переживань.

Організувати системну психологічну підтримку.

Консультації, групи підтримки, тренінги резилієнтності.

Інтегрувати світоглядні цінності в навчальний процес.

Дискусії, етичні дилеми, рефлексивні вправи.

Розвивати критичне мислення та медіаграмотність.

Використовувати інтерактивні методи:

кейси, рольові ігри, дебати, проєктне навчання.

Створювати можливості для волонтерства та соціальних ініціатив.

Підтримувати культурну та громадянську ідентичність студентів.

Висновки до підрозділу

Принципи та підходи до формування світогляду студентів у кризовий період мають спиратися на поєднання гуманістичної, когнітивно-поведінкової, екзистенційної, соціально-конструктивістської парадигм та позитивної психології. Ключову роль відіграють:

- розвиток критичного мислення;
- формування цінностей і смислів;
- підтримка психологічної стійкості;
- створення емоційно безпечного середовища;
- формування громадянської та культурної ідентичності.

Усе це дозволяє студентам зберегти внутрішню рівновагу, будувати гнучкий, стійкий і гуманний світогляд, здатний забезпечити їхнє успішне функціонування навіть у складних умовах соціальної невизначеності та стресу.

3.2. Форми і методи роботи викладачів та кураторів студентських груп

Формування світогляду студентів, їхніх ціннісних орієнтацій, навичок саморегуляції та психологічної стійкості залежить не лише від змісту освітнього процесу, а й від того, **які саме форми і методи роботи застосовують викладачі та куратори**. У кризові періоди, зокрема у час війни, суспільної нестабільності, економічних труднощів та інформаційних загроз, роль викладачів як наставників, фасилітаторів і психологічних підтримувачів значно зростає. Робота зі студентськими групами набуває нових завдань: не лише забезпечити засвоєння знань, але й створити безпечне середовище, підтримати емоційний

стан студентів, сприяти соціальній згуртованості, формувати навички критичного мислення та внутрішньої стійкості.

У цьому контексті важливо проаналізувати основні форми й методи роботи, які застосовуються сучасними викладачами та кураторами, оцінити їхню ефективність, а також визначити ті підходи, що найбільш сприяють становленню особистості студентів у ситуації нестабільності.

Психолого-педагогічна основа діяльності викладача та куратора

Викладач і куратор у вищому навчальному закладі виконують не лише освітню, а й виховну, соціально-психологічну функцію. Їхня діяльність базується на таких принципах:

- **особистісно орієнтований підхід** — врахування індивідуальних особливостей студентів;
- **партнерська взаємодія** — співпраця, а не авторитарне управління;
- **гуманізація освітнього процесу** — повага до особистості, її гідності та унікальності;
- **психологічна підтримка** — створення атмосфери безпеки, довіри й емоційного прийняття;
- **компетентнісний підхід** — розвиток навичок, що дозволяють студенту ефективно діяти в сучасному світі;
- **інклюзивність і толерантність** — врахування різноманіття досвідів, поглядів, потреб.

Діяльність куратора студентської групи є особливо важливою, оскільки він виступає **посередником між адміністрацією, викладачами та студентами**, допомагаючи налагоджувати комунікацію, вирішувати конфлікти, спостерігати за динамікою колективу, виявляти психологічні труднощі та сприяти їх подоланню.

Форми роботи зі студентськими групами

Форми роботи — це способи організації діяльності студентів і взаємодії з ними. У сучасній психологічно-педагогічній практиці доцільно виділяти **індивідуальні, групові, масові, інтерактивні та дистанційні форми**.

Індивідуальні форми роботи

Індивідуальна взаємодія куратора чи викладача зі студентом є необхідною у випадках:

- адаптації першокурсників;
- виявлення ознак психологічної дезадаптації або дистресу;
- наявності конфліктів у групі;
- академічних труднощів;
- потреби у професійному консультуванні.

Основні індивідуальні форми:

1) Індивідуальні консультації

Їхня мета — надати студенту персональну підтримку, допомогу в навчанні, адаптації, виборі життєвих стратегій.

2) Індивідуальні бесіди психологічного спрямування

Дозволяють виявити емоційний стан студента, його потреби, труднощі, рівень стресу, зони розвитку.

3) Наставництво (менторство)

Передбачає індивідуальний супровід студента з боку викладача, який допомагає формувати цілі, планувати освітню та професійну траєкторію.

4) Індивідуальне педагогічне спостереження

Дає можливість своєчасно виявити зміни у поведінці, мотивації чи академічній активності.

Індивідуальна робота особливо важлива в умовах воєнного стану, коли студенти часто стикаються з тривогою, невпевненістю, втратою мотивації чи особистими кризами.

Групові форми роботи

Групова взаємодія сприяє розвитку комунікативних навичок, згуртованості, взаємодопомоги та формуванню здорового мікроклімату.

1) Кураторські години

Це регулярні зустрічі студентів з куратором, на яких обговорюються:

- актуальні події;

- проблеми навчання;
- психологічні аспекти взаємодії;
- питання безпеки та адаптації.

У кризові періоди кураторські години стають платформою для емоційної підтримки та нормалізації станів.

2) Групові дискусії

Дозволяють студентам висловити свою думку, сформувані критичне мислення, обговорити соціальні, етичні та психологічні проблеми.

3) Тренінги

- Застосовуються для розвитку:
- комунікативних навичок;
- лідерства;
- емоційної саморегуляції;
- стресостійкості;
- командної взаємодії;
- навичок вирішення конфліктів.

4) Психологічні групи підтримки

Створюються для студентів, які переживають стрес, втрату, кризу, труднощі адаптації.

5) Профорієнтаційні та освітні семінари

Сприяють розвитку професійної ідентичності, навичок планування кар'єри.

Масові форми роботи

До масових форм належать:

- загальноуніверситетські заходи;
- конференції;
- ярмарки професій;
- волонтерські ініціативи;
- культурні та патріотичні події;
- спортивні активності.

Такі заходи сприяють формуванню ідентичності, соціальної відповідальності, громадянської активності, розвитку ціннісної сфери особистості.

Інтерактивні форми роботи

Інтерактивні методи передбачають активну позицію студентів, їхню взаємодію та спільне створення знань.

До них належать:

- рольові ігри;
- моделювання ситуацій;
- мозкові штурми;
- кейс-метод;
- проєктні завдання;
- дебати;
- фасилітовані обговорення;
- метод «Проблемного навчання»;
- навчання через дію (experiential learning).

Інтерактивні форми є надзвичайно ефективними у кризові періоди, оскільки стимулюють пошук рішень, розвиток адаптивності та здатності діяти в умовах невизначеності.

Дистанційні форми роботи

Війна створює безпрецедентні виклики для системи освіти, зумовлюючи необхідність оперативного переходу до **дистанційних форм роботи**. Для викладачів і студентів це не лише технічна зміна формату, а глибока психологічна трансформація процесу навчання, комунікації та взаємодії. В умовах постійного стресу, небезпеки, нестабільності, переміщень і втрат дистанційна освіта стає критичним інструментом збереження освітнього процесу, психологічної рівноваги й соціальних зв'язків.

Психологічний аналіз дистанційних форм роботи в умовах війни дозволяє зрозуміти, які саме методи найбільш ефективні для підтримки студентів,

розвитку їхньої стійкості та забезпечення повноцінного навчання в екстремальних умовах.

У період пандемії та війни дистанційна взаємодія стала необхідністю.

Основні форми:

- онлайн-лекції;
- вебінари;
- віртуальні дискусії;
- онлайн-тренінги;
- чат-підтримка;
- відео консультації;
- електронні платформи для спільної роботи.

Дистанційна форма дозволяє підтримати безперервність навчання, а також забезпечити збереження психологічного контакту між студентами та викладачами.

Методи роботи викладачів і кураторів

Воєнний стан створює унікальні, надзвичайно складні умови для функціонування системи освіти, зокрема вищої. Психологічний стан студентів зазнає істотних змін: підвищений рівень тривоги, стресу, емоційної виснаженості, порушення уваги та пам'яті, загострення переживань втрати та невизначеності. У таких обставинах традиційні методи педагогічної взаємодії потребують адаптації. Діяльність викладачів та кураторів має ґрунтуватися не лише на навчально-дидактичних завданнях, а й на принципах психологічної підтримки, розвитку стійкості, збереження безпеки та стабільності.

Методи роботи в умовах війни стають інструментами **психологічного захисту, емоційної підтримки, адаптації та формування життєстійкості студентів**, тому важливо комплексно розглянути їх особливості.

Їх поділяють на:

- **інформаційні;**
- **активні;**

- **інтерактивні;**
- **психологічні;**
- **соціально-педагогічні;**
- **методи підтримки й розвитку особистості.**

Інформаційні методи

1) Лекція

Передбачає структуровану подачу матеріалу з включенням психологічних аспектів — прикладів, аналізу ситуацій, формування наукового світогляду.

2) Бесіда

Важлива для обговорення цінностей, етичних питань, соціально-психологічних проблем.

3) Демонстрація

Використовується для наочності, емоційного впливу, покращення розуміння матеріалу.

Активні методи

1) Проблемне навчання

Студенти аналізують реальну або змодельовану проблему й шукають рішення.

2) Метод проєктів

Сприяє формуванню компетентностей співпраці, планування, критичного мислення.

3) Ділові та рольові ігри

Імітують ситуації міжособистісної взаємодії, конфлікти, професійну діяльність.

Інтерактивні методи

1) Кейс-метод

Аналіз конкретних ситуацій, що дозволяє інтегрувати теорію в практику.

2) Мозковий штурм

Стимулює творче мислення, інновації, гнучкість.

3) Дебати

Формують навички аргументації, поваги до різних поглядів, розвиток критичного мислення.

4) Фасилітовані дискусії

Покращують комунікацію, згуртованість, рефлексію.

Психологічні методи

Особливо значущі в умовах стресу:

1) Емоційна підтримка

Створення атмосфери довіри, поваги, прийняття.

2) Метод рефлексії

Щоденники, усні обговорення, рефлексивні вправи.

3) Техніки саморегуляції

Дихальні практики, короткі медитації, когнітивні вправи.

4) Метод позитивної психотерапії

Фокус на сильних сторонах студентів, надії, внутрішніх ресурсах.

5) Елементи КПТ

Робота з автоматичними думками, формування навичок раціонального мислення.

Соціально-педагогічні методи

Соціально-педагогічні методи — це система способів і прийомів взаємодії зі студентами, спрямованих на формування їхньої соціальної компетентності, відповідальної поведінки, навичок взаємодії та саморегуляції у соціальному середовищі. Ці методи поєднують психологічні та педагогічні підходи й орієнтовані на розвиток особистості через участь у соціально значущих видах діяльності, організацію групової взаємодії та створення умов для соціального досвіду.

До соціально-педагогічних методів належать:

1) Соціальні проекти та волонтерство

Сприяють розвитку емпатії, відповідальності, моральних цінностей.

2) Формування студентського самоврядування

Підвищує рівень автономії та активності.

3) Організація колективних традицій та ритуалів
Зміцнює групову ідентичність і психологічну стійкість.

Методи підтримки та розвитку особистості

1) Коучинг методи

Допомагають у постановці цілей та розвитку мотивації.

2) Наставництво та тьюторство

Спрямовані на підтримку індивідуальної освітньої траєкторії.

3) Метод «Портфоліо розвитку»

Відстеження особистісного зростання студента.

4) Рефлексивні зустрічі

Обговорення власних емоцій, досвіду, цінностей.

Роль викладача та куратора в умовах кризового періоду

Кризові періоди, включаючи соціально-політичні конфлікти, війни або надзвичайні ситуації, суттєво змінюють традиційну структуру освітнього процесу. Студенти під час таких умов стають більш вразливими до стресу, тривоги, депресивних станів, порушень концентрації та мотивації. У цьому контексті роль викладача та куратора виходить за межі традиційної освітньої функції та набуває комплексного психологічного, соціального та педагогічного характеру.

У період воєнної агресії, невизначеності та підвищеного рівня стресу викладачі та куратори стають не лише носіями знань, а й:

- провідниками стабільності;
- джерелами соціально-психологічної підтримки;
- фасилітаторами розвитку стійкості;
- модераторами конструктивних взаємин;
- прикладом емоційної компетентності;

Їхня діяльність спрямована на:

- зниження рівня тривоги серед студентів;
- формування навичок саморегуляції;

- підтримку мотивації до навчання;
- сприяння відновленню ціннісних орієнтацій;
- розвиток життєстійкості;
- профілактику емоційного вигорання.

Психологічні ефекти застосування різних форм і методів роботи

Правильно організована робота викладача та куратора сприяє: підвищенню академічної успішності, покращенню психологічного клімату в групі, формуванню довірливих взаємин, розвитку самооцінки та впевненості студентів, зменшенню рівня стресу й дезадаптації, формуванню позитивного світогляду та життєвих стратегій.

Висновки

Форми і методи роботи викладачів та кураторів студентських груп мають вирішальне значення для формування особистості молодої людини, її адаптації, розвитку стійкості та здатності діяти в умовах кризових ситуацій. Ефективна взаємодія базується на поєднанні традиційних, інтерактивних і психологічних методів, на створенні безпечного середовища, підтримці студентів та розвитку їхніх сильних сторін. У кризові періоди роль викладача та куратора посилюється: вони стають не тільки педагогами, а й провідниками, психологами, наставниками, які допомагають молоді зберегти цілісність, віру у власні сили та здатність будувати майбутнє.

3.3. Розробка та апробація програми формування світоглядних орієнтацій

Формування світоглядних орієнтацій студентів у сучасних умовах є однією з ключових задач психологічної та педагогічної діяльності, особливо в умовах соціальних і політичних криз, зокрема воєнного стану. Світоглядні орієнтації визначають систему ціннісних пріоритетів, когнітивних і мотиваційних установок, емоційних стратегій та моделей поведінки особистості, що забезпечують її здатність адаптуватися до складних життєвих обставин,

приймати свідомі рішення та активно інтегруватися у соціальне середовище. Розробка програми формування світоглядних орієнтацій студентів передбачає комплексний підхід, що включає психолого-педагогічні, методичні та практичні компоненти, із врахуванням індивідуальних особливостей особистості, соціокультурного контексту та кризових факторів сучасності.

Програма базується на принципах безперервності освіти та особистісного розвитку, інтеграції знань із різних галузей науки, активного залучення студентів до процесу самопізнання, критичного осмислення власних цінностей та життєвих пріоритетів. Одним із головних завдань є створення умов для усвідомлення студентами власних цінностей, формування цілісного та адаптивного бачення світу, а також розвиток здатності до конструктивного реагування на стресові ситуації. Для реалізації цих завдань програма передбачає використання когнітивно-поведінкових, екзистенційних та позитивно-психологічних підходів, що дозволяють впливати на когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти особистості, формуючи стійкі світоглядні орієнтації.

Розробка програми починалася з діагностичного етапу, на якому оцінювалися ціннісні орієнтації студентів, рівень їх психологічної стійкості, мотиваційної активності та соціальної інтеграції. Для цього використовувалися методики оцінки ціннісних пріоритетів, опитувальники життєвих цілей, шкали емоційного інтелекту та стресостійкості, а також тестування когнітивних схем і установок. Аналіз результатів діагностики дозволив визначити проблемні зони та найбільш актуальні напрями для корекційної та розвивальної роботи. Зокрема, було виявлено низьку усвідомленість власних цінностей, недостатній рівень конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, високий рівень тривожності та схильність до емоційної дезадаптації у кризових умовах.

Зміст програми був структурований у модулі, що поєднували теоретичну підготовку, практичні вправи та групові інтерактивні завдання. Теоретична складова включала лекції та семінари з психології особистості, цінностей, стресостійкості та соціальної адаптації. Практична частина передбачала застосування індивідуальних та колективних вправ, спрямованих на розвиток

усвідомленості, саморефлексії, емоційної регуляції та соціальних компетентностей.

Серед індивідуальних вправ особливе місце займали завдання на самопізнання. Студентам пропонувалося вести «Щоденник цінностей», у якому фіксували власні життєві пріоритети, рефлексували над ситуаціями вибору та оцінювали, наскільки їх поведінка відповідає визначеним цінностям. Додатково застосовувалися вправи «Розвиток критичного мислення», де студенти аналізували суперечливі життєві ситуації, визначали альтернативні способи дій та оцінювали наслідки вибору, що формує здатність до усвідомленого прийняття рішень у складних умовах.

Групові завдання спрямовані на формування соціальної взаємодії, навичок співпраці та емпатії. До них входили вправи на «Вирішення конфліктів у команді», під час яких студенти моделювали реальні життєві та навчальні ситуації, відпрацьовували конструктивні способи комунікації та взаємодії. Практика «Кейс-метод» включала аналіз реальних соціальних та психологічних кейсів із застосуванням колективного обговорення та спільного пошуку рішень. Такі вправи дозволяли студентам бачити різні точки зору, аналізувати власні установки та формувати адаптивні моделі поведінки.

Особливу увагу приділено психотерапевтичним технікам, що допомагають студентам підвищувати стресостійкість і розвивати емоційну регуляцію. Серед них використовувалися методи релаксації та дихальні практики, техніки усвідомленої присутності (майндфулнес), а також вправи на самоспостереження та контроль емоційних реакцій у кризових ситуаціях. Застосування цих технік дозволяло знижувати рівень тривожності, підвищувати внутрішню стабільність та покращувати здатність приймати усвідомлені рішення у стресових умовах.

Програма також включала інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри та моделювання кризових ситуацій, що дозволяло студентам безпечним способом випробовувати нові моделі поведінки та приймати відповідальні рішення. Наприклад, міні-кейс «Групова адаптація у кризовій ситуації»

моделював перебої у навчальному процесі під час надзвичайних подій. Студенти розробляли план взаємодії, визначали ролі, розподіляли ресурси та приймали рішення щодо пріоритетів, що формувало навички колективного прийняття рішень та відповідальності. Інший приклад — кейс «Вибір життєвих пріоритетів», де студенти аналізували суперечливі життєві цінності та навчалися знаходити баланс між особистими, соціальними та професійними орієнтаціями.

Апробація програми проводилася поетапно із застосуванням системи моніторингу та оцінки ефективності. На початковому етапі визначався базовий рівень світоглядних орієнтацій та психологічної стійкості студентів. Наступним кроком була реалізація теоретичних і практичних модулів, під час яких студенти брали участь у лекціях, тренінгах, групових дискусіях, індивідуальних та колективних вправах. Після завершення модулів проводився посттестовий аналіз, що дозволяв оцінити зміни у ціннісних пріоритетах, рівні критичного мислення, здатності до саморефлексії, емоційної регуляції та соціальної взаємодії.

Результати апробації показали позитивну динаміку у формуванні світоглядних орієнтацій. Студенти демонстрували підвищення усвідомленості власних цінностей, здатності до конструктивного вирішення конфліктів, розвиток емпатії та соціальної відповідальності. Значно покращилися навички саморегуляції та управління емоціями, підвищилася мотивація до навчання та активної соціальної участі. Крім того, спостерігалася тенденція до формування цілісного бачення світу, здатності оцінювати події критично, приймати усвідомлені рішення та адаптуватися до складних життєвих обставин.

Таким чином, розробка та апробація програми формування світоглядних орієнтацій демонструє ефективність системного підходу, який поєднує психолого-педагогічні методики, інтерактивні та практичні вправи, соціально-психологічний супровід та розвиток життєстійкості. Програма забезпечує цілісний розвиток особистості, формування адаптивних світоглядних орієнтацій, розвиток ціннісних, когнітивних та емоційних компонентів, а також підготовку до активної соціальної участі в умовах кризових явищ. Впровадження подібних

програм у навчальний процес є надзвичайно актуальним для забезпечення психологічного благополуччя студентів, їх особистісного розвитку та успішної соціальної адаптації у сучасних умовах нестабільності.

Висновки до підрозділу

Проведена розробка та апробація програми формування світоглядних орієнтацій студентів підтвердила ефективність комплексного психолого-педагогічного підходу, спрямованого на розвиток ціннісних, когнітивних та емоційних компонентів особистості. Аналіз результатів апробації показав, що системне використання інтерактивних, рефлексивних та психотерапевтичних методик сприяє підвищенню усвідомленості студентами власних цінностей, розвитку критичного мислення, здатності до саморегуляції та конструктивної соціальної взаємодії.

Програма дозволяє створювати умови для адаптивного формування світоглядних орієнтацій у кризових умовах, підвищує психологічну стійкість та готовність до ефективного реагування на стресові ситуації, а також сприяє розвитку навичок прийняття усвідомлених рішень у складних життєвих обставинах. Використання конкретних вправ, міні-кейсів, рольових ігор та практичних завдань дозволяє студентам практично відпрацьовувати поведінкові та емоційні стратегії, що забезпечує не лише теоретичне засвоєння знань, а й формування реальних навичок саморозвитку та соціальної адаптації.

Таким чином, апробована програма довела свою ефективність як засіб системного розвитку особистості студента в умовах кризового періоду, сприяє формуванню цілісного світогляду, підвищенню соціальної компетентності та активної громадянської позиції, а також є перспективною для подальшого впровадження в освітній процес в умовах нестабільності та воєнних дій. Вона підтверджує необхідність інтеграції психолого-педагогічних методів у навчально-виховний процес для забезпечення гармонійного розвитку та психологічного благополуччя студентів.

3.4. Оцінка ефективності впроваджених педагогічних заходів

Оцінка ефективності впроваджених педагогічних заходів є важливим етапом реалізації програми формування світоглядних орієнтацій студентів та визначає доцільність подальшого використання розроблених методик у навчальному процесі. У сучасних умовах соціально-політичної нестабільності та воєнного стану ефективність педагогічних заходів значною мірою визначається не лише рівнем засвоєння теоретичного матеріалу студентами, а й їх здатністю адаптуватися до стресових ситуацій, проявляти внутрішню стійкість, самостійно приймати рішення та формувати ціннісні пріоритети, що відповідають особистісним і соціальним потребам. Відповідно, оцінка ефективності заходів передбачає комплексний підхід, який поєднує кількісні та якісні методи, психолого-педагогічний аналіз результатів та моніторинг динаміки розвитку ключових компетентностей та світоглядних орієнтацій студентів.

Одним із основних завдань оцінки ефективності є визначення ступеня досягнення цілей, поставлених у програмі, а саме: формування усвідомлених ціннісних орієнтацій, розвитку критичного мислення, підвищення рівня саморефлексії та емоційної регуляції, а також зміцнення соціальної компетентності та навичок конструктивної взаємодії у групі. Для цього застосовувався багаторівневий підхід, який включав діагностичні методики до початку реалізації програми, проміжний моніторинг під час її впровадження та підсумковий аналіз після завершення циклу педагогічних заходів.

На початковому етапі використовувалися стандартизовані

психодіагностичні інструменти для визначення базового рівня розвитку світоглядних орієнтацій, ціннісних пріоритетів та емоційної стійкості. Серед методик були опитувальники життєвих цінностей, шкали стресостійкості та тривожності, тести на критичне мислення та самооцінку соціальних навичок. Аналіз отриманих даних дозволив виявити проблемні зони, що потребували уваги під час реалізації програми.

Таблиця 1. Початковий рівень розвитку світоглядних орієнтацій студентів (n=50)

Показник	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Усвідомленість цінностей	12	54	34
Критичне мислення	18	46	36
Емоційна стійкість	10	50	40
Соціальні навички	15	52	33

Проміжна оцінка проводилась під час реалізації практичних модулів програми. Використовувалися спостереження викладачів, аналіз щоденників цінностей та участь студентів у інтерактивних заняттях, рольових іграх та кейс-методах. Також проводились короткі анкетування після кожного модуля, що дозволяло оперативно коригувати педагогічні підходи.

Таблиця 2. Динаміка рівня усвідомленості цінностей та емоційної стійкості після проміжного моніторингу (n=50)

Показник	Початковий рівень (%)	Проміжний рівень (%)
Усвідомленість цінностей	12	38
Емоційна стійкість	10	35
Критичне мислення	18	42
Соціальні навички	15	40

Кінцева оцінка здійснювалась після завершення всіх педагогічних

заходів. Вона включала повторне тестування за тими самими методиками, що на початку, а також аналіз якісних даних — інтерв'ю, анкетування та спостережень викладачів і кураторів. Отримані дані свідчать про суттєве підвищення рівня ціннісної усвідомленості, критичного мислення, соціальної компетентності та емоційної стійкості.

Таблиця 3. Порівняльна характеристика рівня компетентностей студентів до і після реалізації програми (n=50)

Показник	До програми (%)	Після програми (%)	Зміни (%)
Усвідомленість цінностей	12	62	+50
Критичне мислення	18	65	+47
Емоційна стійкість	10	55	+45
Соціальні навички	15	60	+45

Окрім кількісних показників, велике значення мав якісний аналіз: студенти зазначали, що участь у програмах сприяє формуванню цілісного світогляду, підвищує рівень самопізнання, впевненості у власних рішеннях та готовності до соціальної взаємодії. Викладачі і куратори відзначали підвищення рівня активності студентів на заняттях, більш конструктивну взаємодію у групі та прояви емпатії.

Таблиця 4. Оцінка суб'єктивного впливу педагогічних заходів за результатами анкетування (n=50)

Показник	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Задоволеність навчанням	70	25	5
Відчуття психологічної підтримки	65	30	5
Розвиток критичного мислення	60	35	5

Показник	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Підвищення соціальних навичок	68	27	5

Важливим результатом оцінки ефективності є встановлення причин успіху та проблем, що дозволяє коригувати педагогічні стратегії. Зокрема, найвищу ефективність показали інтерактивні методи (рольові ігри, кейси, тренінги), регулярні рефлексивні вправи, а також індивідуальні консультації з викладачами та кураторами. Менш ефективними виявилися традиційні лекційні форми, що не включають практичне застосування знань та рефлексивний компонент.

Проміжний етап оцінки ефективності полягав у систематичному моніторингу динаміки змін під час реалізації практичних модулів програми. Викладачі та куратори здійснювали регулярне спостереження за поведінкою студентів під час групових дискусій, рольових ігор, міні-кейсів, тренінгів на розвиток емоційної регуляції та критичного мислення. Особлива увага приділялася індивідуальним результатам, проявам емпатії та здатності до конструктивної взаємодії у колективі. Паралельно проводився аналіз щоденників цінностей, що дозволяв простежити процес усвідомлення особистих пріоритетів та зміни у системі цінностей студентів.

Кінцевий етап оцінки ефективності передбачав підсумкове тестування та аналіз результатів після завершення всіх педагогічних заходів. Застосовувалися ті ж методики, що й на початковому етапі, що дозволяло здійснити порівняльний аналіз і оцінити динаміку змін. Виявлено позитивну тенденцію у розвитку світоглядних орієнтацій: студенти демонстрували підвищену усвідомленість власних цінностей, покращення здатності до саморефлексії, підвищення рівня емоційної стійкості та більш конструктивну поведінку у групових взаємодіях. Значно зросла здатність критично оцінювати інформацію, приймати усвідомлені рішення та проявляти соціальну відповідальність.

Для більш детальної оцінки ефективності педагогічних заходів

застосовувався також якісний аналіз відгуків студентів та спостережень викладачів. Опитування та інтерв'ю показали, що більшість студентів позитивно оцінюють інтерактивні форми навчання, такі як рольові ігри, кейс-методи та групові тренінги, які дозволяють практично відпрацьовувати навички прийняття рішень, емоційної регуляції та соціальної взаємодії. Студенти зазначали, що участь у програмах сприяє формуванню більш цілісного світогляду, підвищує відчуття власної компетентності та впевненості у складних життєвих ситуаціях.

Ефективність педагогічних заходів оцінювалась і через аналіз конкретних результатів практичних завдань. Наприклад, під час рольових ігор та кейсів студенти демонстрували здатність планувати власні дії, враховувати різні точки зору та прогнозувати наслідки своїх рішень. Після проведення вправ на розвиток критичного мислення та саморефлексії у студентів покращувалися навички аналізу конфліктних ситуацій, визначення пріоритетів та пошуку альтернативних шляхів вирішення проблем. Паралельно відбувався розвиток емоційної стійкості: студенти ефективніше справлялися зі стресом, проявляли здатність до саморегуляції та конструктивної взаємодії з іншими учасниками групи.

Важливим компонентом оцінки ефективності став порівняльний аналіз рівня ціннісних орієнтацій та соціальної компетентності студентів до і після впровадження педагогічних заходів. Було виявлено суттєве підвищення показників усвідомленості власних цінностей, активності у групових взаємодіях, здатності до самостійного планування та прийняття рішень, а також розвитку критичного мислення. Студенти почали проявляти більш високу відповідальність за власні дії та приймати активну участь у колективних процесах.

Таким чином, комплексна оцінка ефективності педагогічних заходів, що включала діагностичні, моніторингові та аналітичні методи, дозволяє зробити висновок про доцільність і результативність розробленої програми формування світоглядних орієнтацій студентів. Впроваджені методики довели свою ефективність у розвитку ціннісних, когнітивних, емоційних та соціальних

компетентностей, підвищенні психологічної стійкості та здатності студентів адаптуватися до кризових ситуацій.

Підсумовуючи, слід зазначити, що оцінка ефективності педагогічних заходів не лише підтверджує результативність конкретних методик, а й дозволяє коригувати навчальний процес, підбирати найбільш ефективні форми та методи роботи, орієнтуючись на індивідуальні потреби та особливості студентів. Це забезпечує безперервний розвиток особистості, формування адаптивного світогляду та сприяє підготовці молодого покоління до активної соціальної діяльності, усвідомленого прийняття рішень і стійкого функціонування в умовах нестабільності та воєнного стану.

Висновок до розділу

У розділі 3 було досліджено формування світоглядних орієнтацій студентів у кризовий період, проаналізовано принципи та підходи, визначено форми і методи роботи викладачів і кураторів, розроблено і апробовано педагогічну програму, а також оцінено її ефективність.

Встановлено, що у кризових умовах особливе значення мають принцип безперервності освіти та особистісного розвитку, інтеграція когнітивно-поведінкового, екзистенційного та позитивно-психологічного підходів, спрямованих на розвиток критичного мислення, усвідомленості цінностей та емоційної стійкості. Використання інтерактивних, дистанційних та рефлексивних методів навчання підвищує активність студентів, соціальні навички та психологічну адаптивність.

Апробація програми підтвердила її ефективність: спостерігалось значне підвищення рівня усвідомленості цінностей, критичного мислення, емоційної стійкості та соціальних компетентностей студентів. Найрезультативнішими виявилися інтерактивні та рефлексивні методи, тоді як традиційні лекційні форми мали менший вплив на формування світогляду.

Таким чином, розроблена програма та комплекс педагогічних заходів

сприяють формуванню адаптивного та цілісного світогляду студентів, підвищенню їх психологічної стійкості та соціальної активності, що є необхідним для успішної академічної та професійної діяльності в умовах кризових ситуацій.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було комплексно вивчено процес формування світоглядних орієнтацій студентської молоді, зокрема в умовах воєнного стану та соціальної нестабільності, а також визначено педагогічні умови і технології, які сприяють розвитку цілісного та адаптивного світогляду.

Проаналізовано теоретико-методологічні основи світоглядних орієнтацій. Було встановлено, що світоглядні орієнтації особистості формуються під впливом ціннісних пріоритетів, когнітивних, емоційно-вольових і соціально-психологічних компонентів. Розглянуто структуру, функції та фактори розвитку світогляду молоді, а також особливості студентського колективу як соціального середовища, що активізує процес соціалізації, взаємодії та усвідомленого вибору цінностей. Аналіз сучасних наукових підходів показав, що у періоди соціальних трансформацій ефективними є комплексні підходи, що поєднують психологічну підтримку, розвиток критичного мислення та формування сильних сторін особистості.

Окреслено специфіку формування світогляду студентів у умовах війни. Було визначено вплив воєнного стану на ціннісну систему та світогляд молоді, роль освітнього середовища у підтримці стійкості, національної ідентичності та соціально-психологічні механізми адаптації студентів. **Емпіричне дослідження підтвердило**, що кризи підвищують потребу у психологічній підтримці, інтерактивній взаємодії та розвитку здатності до саморефлексії. Результати дослідження дозволили виявити основні проблемні зони та пріоритетні напрями впливу педагогічних і соціально-психологічних чинників на формування світогляду студентів.

Виокремлено *педагогічні умови* формування світоглядних орієнтацій, а *саме*: ефективність формування світогляду забезпечується поєднанням принципів безперервності освіти, особистісного розвитку, інтерактивних методів навчання та сучасних психологічних підходів, таких як когнітивно-поведінковий, екзистенційний та позитивно-психологічний.

Розроблена програма формування світоглядних орієнтацій підтвердила свою результативність: зафіксовано підвищення усвідомленості цінностей, критичного мислення, соціальних компетентностей і емоційної стійкості студентів. Аналіз ефективності педагогічних заходів показав, що найбільш результативними є інтерактивні та рефлексивні методи, а традиційні лекційні форми мають обмежений вплив.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що формування світоглядних орієнтацій студентської молоді в умовах воєнного стану є складним багатокомпонентним процесом, який потребує комплексного поєднання психологічних, педагогічних та соціально-педагогічних заходів. Впроваджені педагогічні умови та технології сприяють розвитку цілісного, адаптивного світогляду, підвищенню психологічної стійкості, соціальної активності та готовності студентів до усвідомленого прийняття рішень у кризових умовах, що підтверджує наукову та практичну значущість розробленої програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

1. Андрущенко В. П. “Філософія освіти”. Київ: Знання, 2013. 542 с.
2. Бех І. Д. “Виховання особистості: монографія”. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
3. Бібік Н. М. “Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз”. Київ: Педагогічна думка, 2014. 156 с.
4. Бойченко М. “Ідентичність і цінності сучасної молоді”. Київ: Інтерсервіс, 2018. 236 с.
5. Вознюк С. М. “Філософія людини: навчальний посібник”. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 304 с.
6. Габермас Ю. “Теорія комунікативної дії.”. Київ: Дух і Літера, 2018. 512 с.
7. Гончаренко С. У. “Український педагогічний словник” Київ: Либідь, 1997. 376 с.
8. Діденко О. В. “Соціалізація особистості в умовах трансформації суспільства”. Київ: Педагогічна думка, 2019. 214 с.
9. Дюркгайм Е. “Соціологія освіти”. Київ: Либідь, 2008. 248 с.
10. Єрмоленко А. М. “Комунікативна філософія освіти”. Київ: ПАРАПАН, 2005. 296 с.
11. Зязюн І. А. “Педагогіка добра”. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
12. Ільїн В. “Соціологія молоді”. Київ: Кондор, 2016. 224 с.
13. Карамушка Л. М. “Психологія конфлікту”. Київ: КНЕУ, 2009. 368 с.
14. Козловський В. “Філософія культури”. Львів: ЛНУ ім. Франка, 2013. 274 с.
15. Кримець О. Г. “Психологія стресу і допінгу”. Київ: Академвидав, 2015. 288 с.
16. Крутій К. Л. “Соціально-педагогічна діяльність в умовах суспільних криз”. Київ: Слово, 2020. 192 с.
17. Маслоу А. “Мотивація і особистість”. Київ: PSYLIB, 2019. 368 с.

- 18.Меєрс Д. “Соціальна психологія”. Львів: Літопис, 2017. 832 с.
- 19.Михальченко М. “Філософія політики”. Київ: Знання, 2012. 344 с.
- 20.Нагірна В. М. “Українська ідентичність у глобальному світі”. Львів: ЛНУ ім. Франка, 2016. 228 с.
- 21.Пелагеева Н. В. “Студентська молодь: цінності та орієнтації”. Київ: Інформ.-аналіт. агентство, 2015. 204 с.
- 22.Радкевич В. О. “Професійна освіта: теорія і методика”. Київ: Педагогічна думка, 2011. 352 с.
- 23.Рікер П. “Самість як інший”. Київ: Дух і Літера, 2005. 392 с.
- 24.Розумовський А. “Психологія соціальних установок”. Київ: КНЕУ, 2008. 218 с.
- 25.Скотний А. В. “Основи філософії освіти”. Львів: Сполом, 2014. 256 с.
- 26.Сулла І. М. “Педагогічна діяльність у кризових умовах”. Київ: Кондор, 2021. 214 с.
- 27.Тоффлер Е. “Третя хвиля”. Київ: Всесвіт, 2002. 480 с.
- 28.Франкл В. “Людина в пошуках справжнього сенсу”. Львів: Свічадо, 2017. 160 с.
- 29.Хуторський А. В. “Компетентнісний підхід у навчанні”. Київ: Педагогічна преса, 2012. 176 с.
- 30.Штомпка П. “Соціологія соціальних змін”. Київ: Ваклер, 2006. 464 с.
- 31.Андрусенко І. “Формування громадянської ідентичності студентів в умовах воєнного стану”. Вища освіта України. 2023. №4. С. 45–53.
- 32.Блажко О. “Світоглядні орієнтації молоді в умовах суспільної турбулентності” Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. №2. С. 67–79.
- 33.Башкірова О. “Психологічні механізми становлення цінностей молоді в кризових ситуаціях” Психологія і суспільство. 2021. №3. С. 12–25.
- 34.Білик Н. “Особливості соціалізації студентів у період війни”. “Освіта та розвиток обдарованої особистості”. 2023. №7. С. 55–61.
- 35.Волошин Р. “Соціальна згуртованість студентських груп під час війни Соціальна педагогіка”. 2022. №5. С. 20–29.

- 36.Гаврилюк Т. “Вплив інформаційної війни на формування уявлень студентської молоді.Гуманітарний часопис”. 2022. №3. С. 41–47.
- 37.Гнатюк Н. “Стресостійкість студентів в умовах війни Психологічний журнал”. 2023. №1. С. 30–39.
- 38.Дубровська І. “Ціннісні зміни студентів у період соціальних криз Науковий вісник ХНПУ”. 2021. №55. С. 122–130.
- 39.Дяченко О.“Роль студентського самоврядування у формуванні громадянських орієнтацій.Молодь і ринок”. 2020. №9. С. 18–23.
- 40.Ємець О. “Медіаграмотність як чинник формування світогляду студентів Педагогічний дискурс”. 2021. №31. С. 76–83.
- 41.Журавель О. “Психологічні наслідки війни: перспективи реабілітації студентів Психологія і особистість”. 2023. №2. С. 91–99.
- 42.Зінченко І. “Патріотичне виховання студентів: сучасні орієнтири. Вища освіта України”. 2022. №2. С. 87–94.
- 43.Іващенко Т. “Війна як чинник переоцінки цінностей молоді Соціальні виміри суспільства”. 2023. №15. С. 52–63.
- 44.Кириленко Ю. “Ідентичнісні трансформації студентів у воєнний період Філософські обрії”. 2023. №49. С. 120–132.
- 45.Клименко І. “Формування національної ідентичності студентів. Педагогіка і психологія. 2020”. №3. С. 14–23.
- 46.Колесник С. “Соціальна мобілізація молоді у воєнний час Український соціум”. 2022. №4. С. 44–53.
- 47.Кравченко М. “Вплив волонтерського руху на світогляд студентів Соціальна робота”. 2023. №1. С. 21–29.
- 48.Кушнір О. “Роль викладача у формуванні громадянських орієнтацій студентів Освіта”. 2020. №12. С. 17–22.
- 49.Литвиненко П. “Мотивація студентів в умовах невизначеності Психологія і особистість”. 2021. №4. С. 100–108.
- 50.Маркова О. “Трансформація соціальних норм у студентському середовищі Соціологічні студії”. 2022. №3. С. 58–67.

- 51.Мельник І. “Духовні орієнтації молоді в умовах війни Гуманітарний вісник”. 2023. №7. С. 35–42.
- 52.Наконечна О. “Емоційна стійкість студентів під час кризи Психологічні перспективи”. 2022. №1. С. 10–18.
- 53.Олійник К. “Комунікативні практики студентів у воєнний період Інформаційне суспільство”. 2023. №2. С. 66–74.
- 54.Павленко Т. “Дистанційна освіта і світоглядні орієнтації студентів Педагогічні науки”. 2021. №101. С. 51–61.
- 55.Пилипенко О. “Освітній простір університету як середовище формування цінностей Вісник НПУ”. 2022. №12. С. 20–27.
- 56.Пономаренко В. “Психологія травми у студентів під час війни Наук. зап. Університету ім. К. Ушинського”. 2022. №3. С. 43–52.
- 57.Романюк І. “Самоідентифікація студентів у кризових умовах Соціальна психологія”. 2023. №1. С. 92–101.
- 58.Савчук А. “Національні цінності в освіті: сучасні тенденції Освіта і суспільство”. 2020. №4. С. 12–20.
- 59.Семенюк Р. “Психологічні чинники формування світогляду молоді Психологія і суспільство”. 2019.№4. С. 45–53.
- 60.Степаненко О. “Інтернет-простір як фактор формування світогляду студентів Інформаційні технології в освіті”. 2021. №10. С. 84–90.
- 61.Тарасенко Г. “Патріотичні настрої молоді в умовах війни Соціологічні дослідження молоді”. 2023. №2. С. 11–19.
- 62.Ткаченко Н. “Динаміка ціннісних орієнтацій студентів в умовах воєнних загроз Молодий вчений”. 2023. №5. С. 102–107.
- 63.Федоренко О. “Формування етичних орієнтацій студентів Педагогіка і психологія”. 2022. №3. С. 33–41.
- 64.Харченко В. “Соціально-психологічна адаптація студентів у воєнний час Психологія і суспільство”. 2023. №2. С. 14–23.
- 65.Шевченко Л.” Світоглядні зміни молоді у період війни Українознавство”. 2023. №1. С. 70–78.

- 66.Яківчук А. “Молодіжна політика України в умовах війни Публічне управління”. 2023. №2. С. 55–64.
- 67.Український інститут майбутнього. “Ціннісні орієнтації українців у період війни”. Київ, 2023. 54 с.
- 68.Центр Разумкова.” Ідентичність та цінності української молоді: аналітичний звіт”. Київ, 2023. 72 с.
- 69.”Національний інститут стратегічних досліджень. Освітній простір України в умовах війни. Аналітична доповідь”. Київ, 2022. 64 с.
- 70.”Міністерство молоді та спорту. Молодь України в умовах війни: результати нац. Дослідження”. Київ, 2023. 40 с.
- 71.USAID. Ukraine Higher Education in Crisis Report. 2023. URL: <https://usaid.gov>
- 72.Адаменко О. “Формування громадянської компетентності студентів у сучасних умовах Педагогічні науки”. 2022. №98. С. 34–41.
- 73.Ануфрієва Л. “Духовні цінності сучасної молоді: трансформації в умовах війни Гуманітарний вісник ЗДІА”. 2023. №3. С. 55–63.
- 74.Баранова О. “Соціокультурна динаміка молодіжних цінностей у період суспільних змін Соціологія та суспільство”. 2022. №1. С. 89–102.
- 75.Білоус О. “Психологічна допомога студентам під час війни: практики університетів Психологія: реальність і перспективи”. 2023. №8. С. 17–26.
- 76.Боднар І. “Роль університетського середовища у формуванні ідентичності студентської молоді Вісник ЛНУ”. 2021. №45. С. 142–150.
- 77.Войтко С. “Молодь і сенсоутворення в екстремальних умовах Філософські студії”. 2022. №2.С. 74–84.
- 78.Гаран О. “Вплив війни на політичні орієнтації молоді України Політичний менеджмент”. 2023. №1. С. 23–33.
- 79.Герцюк Д. “Медіавпливи та світогляд студентів: загрози і можливості Інформаційне суспільство”. 2022. №4. С. 58–67.
- 80.Голуб Л. “Освітні практики підтримки психічної стійкості студентів у воєнний час. Педагогічна освіта”. 2023. №10. С. 40–48.
- 81.Гуменюк В. “Патріотичні настанови української молоді: сучасний стан

Молодь і суспільство”. 2023. №2. С. 11–19.

82.Дубина Т. “Ціннісні пріоритети студентів у період війни: результати соціологічного опитування Соціологічні студії. 2023”. №4. С. 95–104.

83.Жадан О. “Роль волонтерства у формуванні смисложиттєвих орієнтацій молоді Соціальна робота та управління”. 2022. №2. С. 27–35.

84.Захарченко Н. “Соціальна участь студентів в умовах війни як фактор громадянської суб'єктності Громадянське суспільство”. 2023. №1. С. 44–53.

85.Ільків Г. “Трансформації ідентичності молоді у період воєнної агресії Соціогуманітарні студії”. 2022. №9. С. 30–38.

86.Клименчук І. “Ціннісні орієнтації університетської молоді: порівняльний аналіз довоєнного і воєнного періодів Гуманітарний простір”. 2023. №6. С. 51–61.

87.Левчук О. “Соціально-психологічна підтримка студентів: досвід університетів України під час війни Психологічний огляд”. 2023. №1. С. 62–71.

88.Мірошниченко О. “Патріотичне виховання у ЗВО: нові реалії війни Педагогічна думка”. 2022. №3. С. 38–45.

89.Нестеренко Л. “Формування моральних орієнтацій молоді в ситуації суспільних викликів Освіта і розвиток особистості”. 2023. №4. С. 80–88.

90.Павлик М. “Молодіжна ідентичність в умовах воєнних загроз: український контекст. Українознавчий альманах”. 2022. №31. С. 55–63.

91.Чаленко А.” Освітні стратегії підтримки студентів у кризових умовах війни. Вища школа”.2023.№5 С. 14–22.

ДОДАТКИ

Таблиця 1. Середні показники цінностей студентів (1–5 балів)

Цінність	Середнє значення	Стандартне відхилення	Примітки
Родина	4,6	0,5	Висока пріоритетність
Освіта та саморозвиток	4,3	0,6	Значна мотивація до навчання
Духовність	3,8	0,9	Важлива, але не домінуюча цінність
Патріотизм	4,5	0,7	Високий рівень національної свідомості
Кар'єрний успіх	3,9	0,8	Середній рівень пріоритету
Соціальна відповідальність	4,1	0,7	Помірна соціальна активність
Здоров'я	4,2	0,6	Висока увага до фізичного стану
Дружба та соціальні зв'язки	4,0	0,8	Соціальні зв'язки важливі
Творчість	3,7	0,9	Середній інтерес до творчих проявів
Самостійність та незалежність	4,0	0,7	Помірно висока цінність

Таблиця 2. Частотний розподіл світоглядних орієнтацій студентів (%)

Орієнтація	Частка студентів (%)	Примітки
Етична/моральна	28	Відображає базові цінності поведінки
Соціальна	22	Спрямованість на соціальні контакти та допомогу
Патріотична	25	Орієнтація на національні цінності
Релігійна/духовна	10	Менше поширена, але стабільна
Кар'єрна/матеріальна	15	Середній рівень прагнень до матеріального успіху

Таблиця 3. Порівняння адаптивності студентів до кризових ситуацій (баланс психологічної стійкості)

Показник	До впровадження програми	Після впровадження програми	Динаміка
Стресостійкість	3,2	4,1	+0,9
Саморегуляція	3,5	4,2	+0,7
Соціальна підтримка	3,0	4,0	+1,0
Активність у кризі	2,8	3,9	+1,1

Таблиця 4. Розподіл цінностей студентів за курсами (середнє значення, 1–5 балів)

Курс	Родина	Освіта	Патріотизм	Соціальна відповідальність	Здоров'я
1 курс	4,5	4,1	4,3	4,0	4,1
2 курс	4,6	4,2	4,4	4,1	4,2
3 курс	4,7	4,3	4,5	4,2	4,2
4 курс	4,6	4,4	4,5	4,3	4,3

Примітка: Середні значення відображають тенденцію до стабільного зростання цінностей у старших курсах.

Таблиця 5. Порівняння студентів, які брали участь у програмі, і контрольної групи (середнє значення, 1–5 балів)

Показник	Програма	Контрольна група	Різниця
Стресостійкість	4,1	3,3	+0,8
Саморегуляція	4,2	3,5	+0,7
Соціальна підтримка	4,0	3,1	+0,9
Активність у кризі	3,9	2,9	+1,0
Патріотизм	4,5	4,0	+0,5

Примітка: Дані демонструють позитивний вплив програми на розвиток адаптивних навичок та світоглядних орієнтацій.

Таблиця 6. Вплив педагогічних заходів на активність студентів у кризових ситуаціях (відсотки)

Активність	До впровадження програми	Після впровадження програми	Зміна, %
Ініціативність у групових завданнях	35	62	+27
Участь у соціальних проектах	28	55	+27
Висловлення власної думки на заняттях	40	70	+30
Використання навичок саморегуляції	32	65	+33

Примітка: Таблиця показує, що педагогічні заходи значно підвищують активність та соціальну залученість студентів у кризовий період.